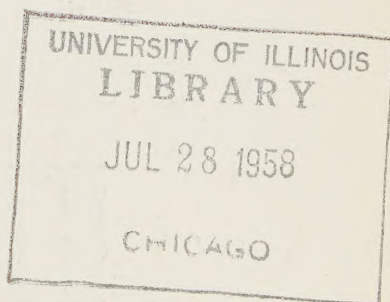
13 ARKITEKTEN

[INDH]OLD
[...] Stengade:
[H]vad skal der ske med Københavns gamle bydel
[...]ar Holm:
[H]vad mener familien om boligens udformning

[M]EDDELELSER FRA DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND

[A]RKITEKTEN ÅRG. 60 1958 NR. 13 SIDE 209 - 224 AFLEVERET TIL POSTVÆSENET 24. JUNI 1958

ARKITEKTEN

Meddelelser fra Danske Arkitekters Landsforbund.
Udgivet af Arkitektens Forlag.

Redaktion:
Poul Erik Skriver (ansv.)
Chr. Enevoldsen
Redaktionsudvalg:
Johan Pedersen (leder), Jarl Heger, Erik Nilsson, Elliot Hjuler, Henning Meyer og Gehrdt Bornebusch
Annonceredaktion:
Bertel Barnholdt (annoncechef)
Lillian Schmidt (sekretær)
Redaktionens adresse: Bredgade 66, København K, tlf. Minerva 1290.
Udsendelsesdag: Hver anden onsdag. Redaktionen slutter 14 dage før udsendelsesdagen.
Pris: 3 kr. pr. hæfte i løssalg, abonnement 48 kr. årlig.
Signerede artikler står for forfatterens regning, usignerede for den ansvarshavende redaktørs regning. Kun når det udtrykkeligt er angivet, kan artikler ses som et udtryk for Danske Arkitekters Landsforbunds standpunkttagen.

ERINDRINGSLISTE

Konkurrencer

Nordisk konkurrence om stadshus og politistation i Falun, Sverige. Program rekvireres hos fastighetschefen Kurt Danielsson, Fastighetskontoret, Åsgatan 27, Falun, mod depositum på d. kr. 140,– indbetalt til D.A.L. Afleveringsfrist 31. oktober 1958.

Lokal offentlig idekonkurrence om billigt boligbyggeri i Esbjerg. Afleveringsfrist 1. august 1958.

Filmmuseet

Vi gør opmærksom på, at der i juni, juli og august kun vil være een ugentlig aftenåbning i museets bibliotek og arkiver, nemlig *tirsdag kl. 19–21.* Der vil hele sommeren være åbent i den sædvanlige tid mellem kl. 12–15, undtagen i ugen fra d. 14.–19. juli, hvor hele museet holder lukket.

Statens Museum for Kunst

Statens Museum for Kunst. Kunstmuseets annex, Kastelsvej 18: Isakson, Weie, Giersing og deres samtidige. Åben daglig 10–17, tirsdag undtagen.

Arkitektur nr. 3

I *Arkitektur* nr. 3, der netop er udkommet, publiceres Århus katedralskole af C. F. Møller, Thieles butik af Kaare Klint og Vilhelm Wohlert, Adventskirken i Nærum af Eske Kristensen, Den katolske kirke i Lyngby af Carl R. Frederiksen, Lundehuskirken af Holger Jensen, Bent Moudts eget hus og Erik Herløw og Thormod Olesens nye grydeserie for Ribe Jernstøberi.

Der bringes desuden eksempler på kirkebyggeri i udlandet samt andet orienterende stof fra udenlandske tidsskrifter.

Glædelige omstændigheder

tvinger os til at appellere til læsere, der kan undvære et eksemplar af *Arkitektur* 1/1958. Det er helt udsolgt. Vi vil derfor meget gerne tilbagekøbe velholdte eksemplarer til de nye abonnenter, der stadig melder sig.

Enkelte abonnenter har modtaget de første numre af *Arkitektur* 1958 uden at betale abonnementet. Disse abonnenter kan glæde os ved at returnere de pågældende numre.

ARKITEKTENS FORLAG

Bredgade 66, København K. Minerva * 1290.
Forlagsleder: R. Dahlmann Olsen.

I dette hæfte indlæg fra:
Det Fyenske Trælastkompagni A/S, Odense

Uddrag af Generalplanskitsen for Københav[n]

I sin artikel i dette nummer af Arkitekten henviser Erik Stengade bl. a. til følgende afsnit i Generalplanskitsen.

„Jævnsides med de fornyelsesopgaver, der stadig trænger si[g] på i bykærnen, stilles man også overfor krævende bevaringsop[g]aver, idet et stort antal af vore fornemste historiske og arkitek[-]toniske mindesmærker findes i denne bydel.

Der optræder således side om side store erhvervsinteresser, som har krav på vidtgående hensyntagen, og betydelige kulturværdier, som det må være samfundets pligt at beskytte.

Med den langvarige boligmangel er der skabt en uheldig ud[-]nyttelse af den eksisterende boligbestand med en øget overbe[-]folkning af smålejligheder . . . Når familier med børn, der natur[-]ligt må have en forret til ledige lejligheder, får anvist boliger i . . . den indre by, som er dårligst egnede netop for sådanne familier, er det udtryk for en socialt og brugsmæssigt uheldig udnyttelse af boligmassen.

Den stærke koncentration af arbejdssteder indenfor et lille om[-]råde af byen og de trafikproblemer, der følger hermed, kende[s] fra storbyer over hele verden. Den stigende anvendelse af bile[n] i bytrafikken har gennem de senere år medført en voldsom skær[-]pelse af vanskelighederne.

Selve boligbestanden i de centrale områder er så uensartet som vel tænkeligt, den omfatter både byens mest eksklusive og den ringeste lejligheder.

Det er formodentlig uundgåeligt, at der ved boligfornyelsen . . i den indre by sker en tilflytning af bedrestillede, mindre hus[-]stande og enlige. Denne udvikling synes ikke urimelig, idet de[n] ikke medfører det samme store behov for institutioner og fri[-]arealer, som er gældende for almindelige boligkvarterer, men som er vanskeligt at tilfredsstille i den indre by.

I bydelen indenfor voldlinien kan bebyggelsens alder ikk[e] tages som udtryk for boligkvaliteten. Her stammer endnu den største del af bygningsmassen fra før midten af forrige århundrede, men de gamle ejendomme har i forskelligt omfang gennemgået forbedringer og ombygninger, undertiden ombygninger, som ha[r] ligget på grænsen til nybyggeri.

Det, der imidlertid giver den indre by som helhed dens særlige karakter, er dog næppe så meget disse velbevarede husrække[r] eller bydelens store bestand af gamle huse, det er snarere selv bystrukturen, den blanding af nye og gamle bygninger, som indrammer gaderne og som fastholder det gamle gadenet . . . . Vanskelighederne er da også opstået netop der, hvor bygnings[-]fornyelsen er sket uden overensstemmelse med den tidligere bebyggelseskarakter.

De små ejendomme, som er et særkende for den indre by, vi[l] kunne imødekomme de ofte forekommende ønsker hos selskaber, specialforretninger, koncerners hovedkontorer etc., om at hav[e] et hus for sig selv.

. . . . det kunne være ønskeligt at modvirke tendense[n] til sammenlægning af mindre ejendomme. En sammenlægnin[g] burde kun finde sted, for såvidt den kunne tjene til at reguler[e] forholdene for en karrés ejendomme som helhed. Frem for e[n] intensiv udnyttelse af den enkelte ejendom må tilstræbes en ra[-]tionel udnyttelse af den samlede karré. Mange steder bør de[r] foretages karréudtynding og gårdomlægning, således at virksom[-]heder kan få plads til parkering og til af- og pålæsning af vare[r]. Samtidig skulle man reservere beboelsen de mest nødvendig[e] opholdsarealer.

Skal det lykkes at løse de stadig voksende problemer i forbin[-]delse med erhvervs- og trafikudviklingen i de centrale byom[-]råder, forudsættes det, at alle muligheder for at lede udviklinge[n] tages i betragtning.

Der er sigtet imod en gadeplan, som i det store og hele undgå[r] nye gadeudvidelser og gadegennembrud i den ældste del af byen

Se HFB side 314, 360, 361

Om boligbyggeriets financiering

Fra Byggeindustrien, nr. 9–1958

I en artikel i „Byggeindustrien" røber professor, d oecon. P. Nyboe Andersen, at han ikke deler de almindelige uvilje mod statslån til boligbyggeriet o troen på nytten af et trediepriorietetsinstitut.

Der er enighed om, at administrationen af långiv ningen skal være billigere og enklere, men han tro ikke, at et trediepriorietetsinstitut vil administrere bil ligere end staten kan gøre det. Og da det er tanken at staten skal garantere for lånene, vil det offentlig under alle omstændigheder komme til at bære de eventuelle tab. Hvad angår virkningerne på kapital markedet skriver professoren, at det ikke er afgørende om staten står direkte som långiver, eller om den blo garanterer for et privat instituts obligationer.

Professor Nyboe Andersen er tilbøjelig til at fore trække statslån og mener, at lånene bør udbetales kasseobligationer, som bygherren selv må afhænd til markedets kurs, idet der derved opnås den beds mulige tilpasning mellem lånevilkårene og den t enhver tid rådende effektive markedsrente.

De samfundsøkonomiske konsekvenser af byggerie er ikke knyttet til finansieringsformen, men til bygge riets omfang. Ønsker man et byggeri af en vis størrelse må staten tilrettelægge sin finanspolitik på en sådan måde, at kapitalmarkedet kan bære finansieringen a dette byggeri.

Betragter man af sociale grunde ikke en sådan finansieringshjælp som tilstrækkelig, må der gives fast driftstilskud til nedbringelse af huslejen i en vis år række for visse typer af boliger og familier.

Professor Nyboe Andersen tænker sig reglerne fo disse tilskud og dermed deres administration væsent ligt simplere end den gældende ordning.

Tænker man sig et fast årligt tilskud til familie boliger af en vis størrelse, forekommer det sandsynlig at man ikke blot opnår en forenklet administration men også en hurtigere udvikling henimod en industria lisering af byggeriet og dermed en billiggørelse a boligproduktionen.

En sådan udvikling er også på afgørende måd betinget af, at der sikres fornøden kontinuitet me hensyn til boligbyggeriets omfang over længere perio der. Professoren tænker sig her en byggestøttelov a lang gyldighed og med et indhold, der sikrer, at de konkurrencedygtige del af byggeindustrien har mulig hed for at slå igennem, hvad enten byggeriets omfan i det enkelte år er på toppen eller mere beskeden Det må altså være således, at sker der en indskrænknin i boligbyggeriet, er det den mest konkurrencedygtig del af byggeindustrien, der sidst trænges ud af mar kedet.

Dette sikres kun, hvis man i det videst mulige om fang lader prismekanismen være afgørende ved ti pasning af boligproduktionens omfang. Hvis de sving ninger, som vil kunne opstå, hvis byggeriet fuldt u skal finansieres til markedsrente, er større, end ma anser for ønskeligt, må de ikke udjævnes ved fastsæ

A 347

telse af større eller mindre byggekvoter eller lignenc kvantitative indgreb, men reguleringen må finde ste ved hjælp af midler, der ikke svækker den konkurrenc dygtige bygherres relative stilling.

Det mest praktiske vil efter professorens menin være at ændre driftstilskudets beløb. Ønsker man und en rentestramning i nogen måde at holde igen p nedgangen i byggevirksomheden, kan man forhøj driftstilskudet til nye lejligheder og derved hold efterspørgslen oppe trods den dyrere finansierin Omvendt, hvis et rentefald fører til større bygg aktivitet, end man anser for tilrådeligt. Det me individuelt prægede byggeri kommer under disse fo hold til at svinge stærkere end opførelsen af de sta dardboligtyper, som er berettiget til driftstilsku Dette er ikke blot socialt rimeligt, men også økon misk fordelagtigt, fordi der er større muligheder fo en industrialisering af de sidstnævnte typer, og net for at udnytte disse muligheder bedst muligt er d vigtigt, at produktionen forløber forholdsvis jævnt.

BYGGETEKNISK ORIENTERING

Et oliefyr af en usædvanlig konstruktion

Med den stadig bedre varmeisolering af eenfamili husene har det en overgang været et problem a skaffe egnede helautomatiske oliefyr til de små kedle De halvautomatiske fordampningsfyr er forsåvidt u mærkede, de er jo bl. a. billige i anskaffelse. Men d fuldautomatiske fyr kræver mindre pasning og skul kunne byde på bedre driftsøkonomi. Desuden er son merfyring lettere.

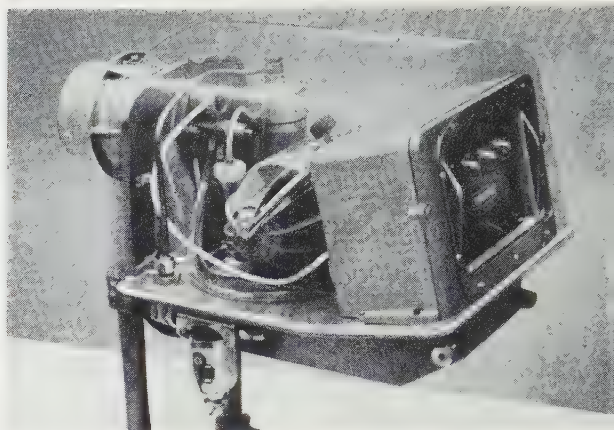
I den seneste tid er der kommet en del helautomat ske lavtryksfyr på markedet, et af dem er af en usæ vanlig konstruktion, der er værd at omtale. Det Trope-lavtryks oliefyr. Det er godkendt til forbræn ding af 0,6–3,0 kg gasolie eller det ca. 10 pct. billige dieselolie pr. time. Det vil sige, at det er egnet og til helt små kedler under 1 m².

Trope-fyrets særpræg er først og fremmest kara teriseret ved anvendelsen af den elektromagnetis tvillingpumpe Reciprotor-pumpen. Den forener m tor- og pumpefunktionen i et enkelt aggregat. De har ingen roterende dele og ingen lejer eller pa dåser. Et stempelpar drives af en elektrisk vibrat der svinger i resonans med vekselstrømmen 50 gang pr. sekund. Slaglængden indstiller sig efter belastni gen. Det er en robust og lydsvag konstruktion, d må formodes at have en lang levetid.

Olieforstøvningen sker også efter et udmærket pri cip. Forudsætningen for en tilfredsstillende økono er bl. a. at dysestørrelsen til enhver tid svarer til oli forbruget. Vekslen mellem stor dyse om vinteren lille om sommeren giver selvfølgelig kun en grov ti nærmelse til det ideelle princip. I Trope-fyret ka dysens kapacitet varieres trinløst mellem 0,6 og 3,0 k olie pr. time. Det sker ved hjælp af en indbygget dys nål, der indstilles med et håndhjul.

Dysenålen kan helt afskære oliestrømmen ved st og således forhindre efterdryp og forkoksning. Ve start åbnes først for forstøvning når det tilstrækkeli

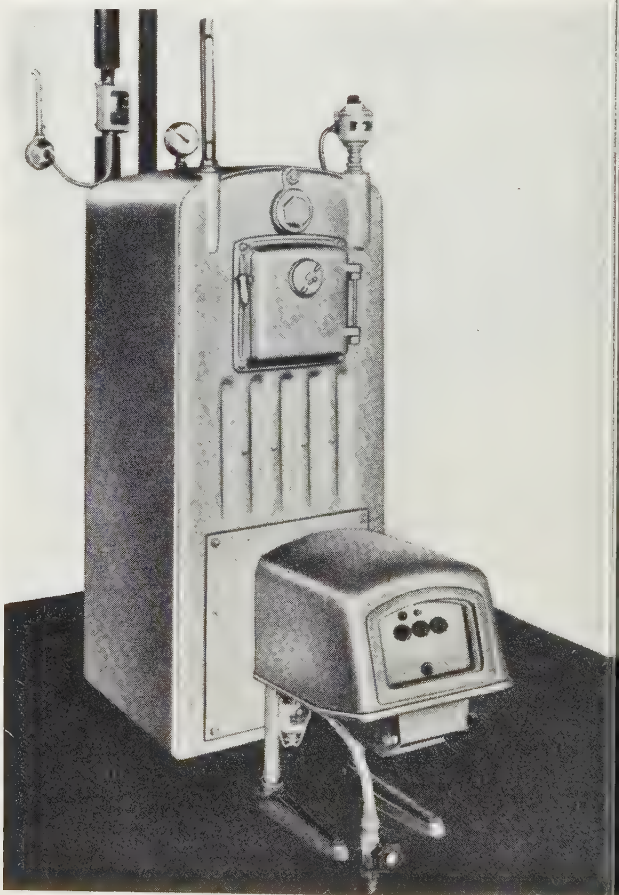

luftkonditionering
ventilation
røgrensning
støvudskillelse
tørreanlæg
pneumatisk transport
SF

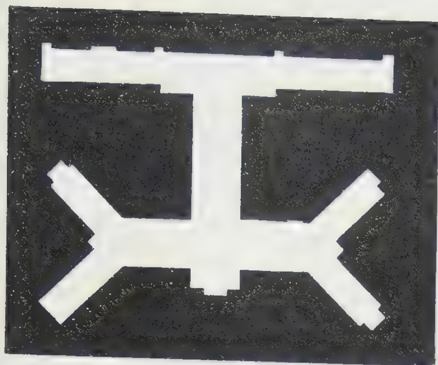
Demonstrationsmodel med kapsel af gennemsigtigt materiale

lufttryk er nået. Derved hindres den ellers ofte fore-kommende dårlige forstøvning ved start. En dobbel sikring af denne funktion er opnået ved indskydnin af en automatisk virkende af lufttrykket styret spærre-ventil.

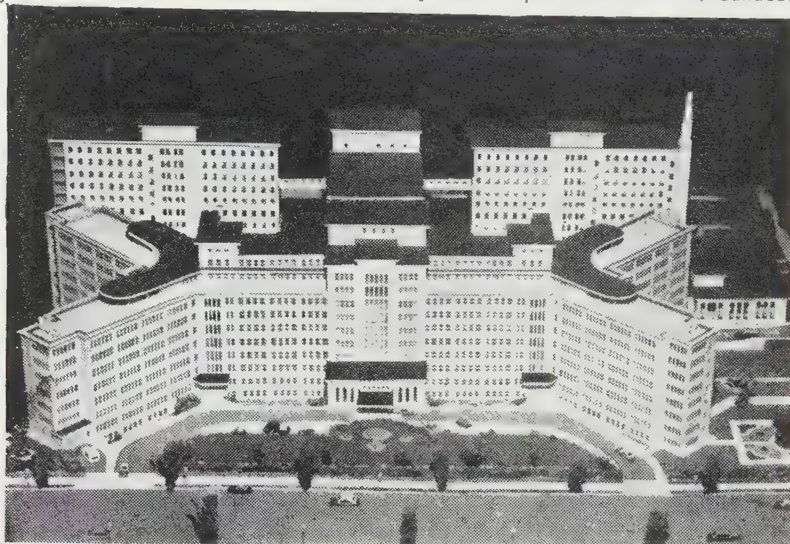
Tændspændingen er kun 6 volt, hvilket byder p færre problemer, end den oftest anvendte højspændt tænding. Der er automatisk fotocelle flammekontro Hvis flammen af en eller anden grund svigter slutte tændstrømmen øjeblikkeligt og forsøger at tænde pån Hvis flammen ikke tændes i løbet af 10–40 sekunde standser oliefyret automatisk og en rød signallamp tændes på kontrolpanelet. Kontrolkassen er sammen bygget med tændtransformatoren og er derfor let a udskifte.

Trope-fyret monteret

Ste Justine hospitalet i Montreal, Canada.

Univerbel-glas

i over 4.000 vinduer

Ste Justine børnehospital, der er bygget på klippegrund, har 880 sengepladser og omfatter desuden laboratorier for videnskabelige undersøgelser, læge- og sygeplejerskeboliger, et auditorium med 650 pladser, et kapel samt en kantine.

Placeringen af hospitalets forskellige fløje er foretaget under nøje hensyntagen til vindforholdene, de tilstødende grønne områder og behovet for dagslys.

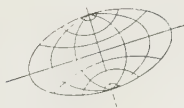
- 9 etager udført i jernbeton
- 13.000 m2 bebygget areal
- over 4.000 vinduer med UNIVERBEL-glas.

Arkitekt : Joseph Sawyer - M.R.A.I.C.

Union des Verreries Mécaniques Belges S.A.
29, Quai de Brabant
Charleroi - Belgien

E. H. WAGN PETERSEN, KYSTVEJ, 55 - AARHUS

Univerbel **over hele verden !**

Fyrets enkelte dele har en hensigtsmæssig indbyrde placering, der letter service og betjening. Det hele e nydeligt indkapslet og bæres af et par indstillelig ben, der overflødiggør støbt eller muret sokkel.

Den lette indregulering af fyret vil sikkert frist ejeren til altid at tilstræbe en passende røgtemperatu og CO_2 indhold og dermed en høj virkningsgrad.

Endelig bør det nævnes, at fyret har et lavt el forbrug, 40 watt, og at det er velegnet for skorsten med Iso-kærn.

Jordarters varmeledningsevne

En svensk publikation af betydning for projektering af fjern varmeledninger.

Varmeproduktion i mellemstore og store varmecen traler øges fremdeles væsentligt. Flere atomvarmecen traler er allerede projekterede. Af forskellige grund skal disse bygges i stor afstand fra forbrugerne, hvilke medfører et kostbart fordelingsnet i form af rørlednin ger for varmemediet. Ifølge undersøgelser skal ma regne med at varmemediets driftstemperatur må for højes, hvilket medfører højere krav med hensyn ti varmeisoleringen.

For at kunne dimensionere rørledningernes varme isolering rationelt og økonomisk og beregne varme tabene fra ledningerne til den omkringliggende jord er det nødvendigt at kende jordarternes varmeled ningsevne. Ved hjælp af varmeledningstallet kan ma endog beregne varmetabene fra de dele af hus o andre anlæg, som er i umiddelbar kontakt med jorden Desuden er det muligt ved hjælp af varmeledningstal let at beregne de årstidsmæssige temperaturforandrin ger i de øvre jordlag, som har betydning bl. a. fo frostdannelser og optøning.

I det foreliggende arbejde gives en beskrivelse a *Stålhane-Pyks* målemetode og apparatur til måling p stedet af jordarters varmeledningstal. Varmelednings tal for nogle typiske jordprofiler (svenske) gives i form af diagrammer sammen med karakteriserende jord artsanalyse. Varmeledningstal for forskellige jordarter sammenstillet på grundlag af tilgængelig litteratur e anført i tabeller ordnet efter jordart. ***SBI-T***

Kilde: „Värmeledningstal hos olika jordarter", Erik Saar og Carl-Gösta Wenner, Stockholm 1957. Pris sv. kr. 8,-

Den nødvendige elektriske effekt ved el-opvarmning af beboelsesrum – en overslagsmæssig beregning

Elektrisk opvarmning af beboelsesrum kan under viss omstændigheder vise sig at være forbrændingsopvarm ningen overlegen. Af de forskellige muligheder fo benyttelse af el-energi som varmekilde påviser de tyske artikel, som her refereres, at enkeltrumsopvarm ning med termostat (uden ventilator) kan have fordel fremfor gulvopvarmning, loft- eller vægopvarmning varmluft, varmt vand og varmepumpesystem, nå driftsregnskaber, regulering, sikkerhed m. m. tages betragtning.

Spørgsmålet om overgang til el-opvarmning e imidlertid også et spørgsmål om el-forsyning i det hel

taget og om værkernes leveringsdygtighed og de herudfra fastlagte tariffer for el-strøm benyttet til boligopvarmning. Den tyske artikel hævder, at en forøgelse af antallet af el-opvarmningsinstallationer vil give elværkerne en bedre mulighed for udnyttelse af fordelingsnettet, end de før har haft. Erfaringer herhjemmefra viser, at man må være varsom med sin kalkulation, så længe der endnu ikke ligger faste retningslinier for værkernes stillingtagen, og så længe værkerne i det hele taget ikke er indstillet på el-opvarmning i større målestok. Visse værker har således på grund af manglende kapacitet forlangt en slags boligafgift på elvarmeinstallation beregnet pr. installeret kw til dette formål. Denne afgift, der kan være ret anselig, erlægges uafhængig af, hvad man iøvrigt bruger af strøm.

Som vejledning for kalkulation af den nødvendige el-effekt for opvarmning af enfamiliehuse bringer det tyske blad et diagram, som, da det ikke berører de specielle økonomiske forhold, tariffer m. v., men udelukkende drejer sig om den varmetekniske side af sagen, også kan være vejledende for danske forhold.

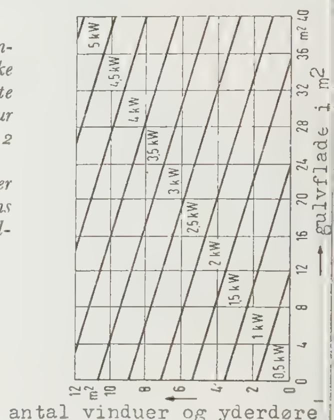

Diagram til overslagsmæssig bestemmelse af den nødvendige elektriske effekt for et etetages hus med enkelte vinduer og ved en udendørstemperatur på ÷ 12° C., der er regnet med 2 ydervægge.
Har værelset 3 ydervægge, lægges der 20 % til de fundne værdier, medens der trækkes 20 % fra, såfremt værelset kun har 1 ydervæg.

Kilde: Elektrotechnische Zeitschrift, B-I, 1958.

SBI-TT

Nu sælges al maling i liter

Hidtil er al maling blevet handlet efter vægt. Men da vægtfylden for forskellige malervarer varierer stærkt, har det bl. a. betydet, at standardemballagen har haft vanskeligt ved at trænge igennem. Et kg maling med høj vægtfylde syner ikke af meget i en standard kilodåse. Derfor har man hidtil anvendt et stort antal dåsestørrelser.

Dertil kommer, at dækkeevnen sat i relation til vægten varierer stærkt. Hvorimod den er temmelig konstant i forhold til rumfanget. Har man altså først erfaret, hvor mange m² en liter maling dækker, vil man føle sig meget sikrere ved fremtidige indkøb.

Endelig har maling i fyldte dåser en større holdbarhed.

Der er altså grunde nok til at gå over til at forhandle maling efter rumfang i stedet for efter vægt. Men vanens magt er svær at bryde. Og selv om det er 10 år siden de første standardblade for lak- og farveindustriens blikemballage blev udsendt er det først nu lykkedes at blive enige om at gennemføre standardiseringen. Fra 1. juli sker alt salg af maling udelukkende efter rumfang.

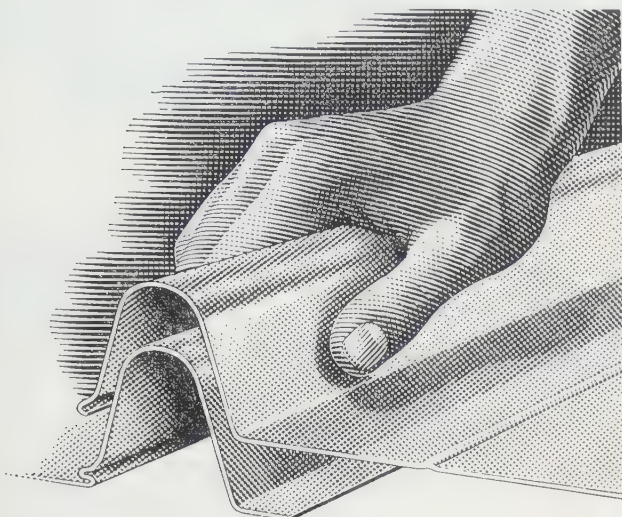
ALUMINIUM har allerede i mange år været anvendt i byggeindustrien, fordi det er let og stærkt, har lang levetid, kræver ringe vedligehold og virker isolerende.

aluminium

til tag og vægge:

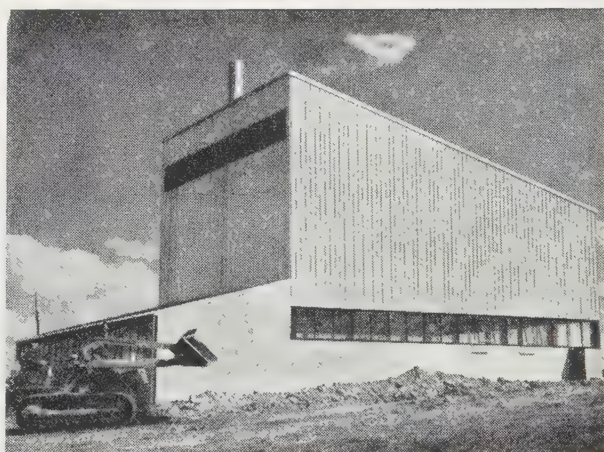
NORAL SNAPRIB

plader

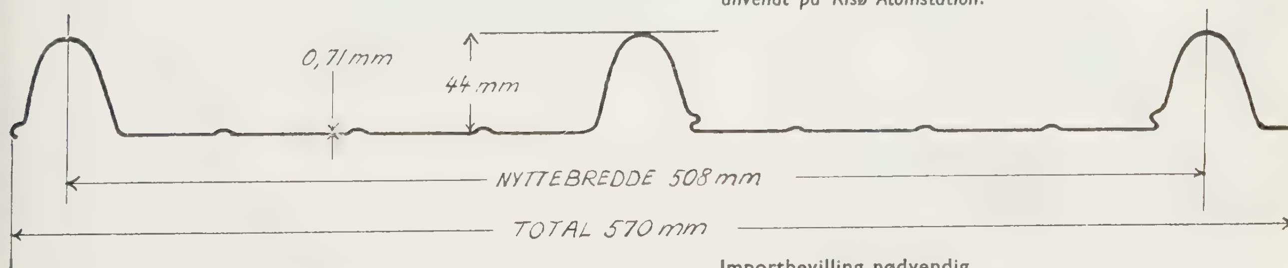

De nye SNAPRIB-plader har alle disse gode egenskaber og tillige følgende fordele:

1. Befæstigelsen sker ved indvendige »clips« *uden* at pladerne gennemhulles.
2. Ved et let tryk låses pladerne sammen som illustrationen viser.
3. SNAPRIB leveres i længder op til 10 m, eventuelt mere. Standardtykkelse 0,7 m/m.
4. Pladerne kan let demonteres og bruges påny.
5. SNAPRIB giver et smukt og særpræget tag, men kan også med god virkning anvendes til vægge.

Mere end 20000 m² SNAPRIB anvendt på Risø Atomstation.

Importbevilling nødvendig,
Tekniske oplysninger og priser:

nordisk aluminium a/s

borgergade 18
✻ minerva 4312

Enerepræsentanter, salgskontor og teknisk oplysningskontor for: NORSK ALUMINIUM COMPANY, OSLO - A/S NORDISK ALUMINIUMINDUSTRI, OSLO ALUMINIUM UNION LIMITED, LONDON/MONTREAL *med værker i* NORGE, ENGLAND, CANADA, SCHWEIZ, HOLLAND, TYSKLAND, SVERIGE

Hvad skal der ske med Københavns gamle bydel?

Af Erik Stengade

Spørgsmålet om Københavns gamle bydel er blevet aktuelt. Det nævnes til stadighed i dagspressen, ved politiske møder og som et stadig stigende problem i hverdagen for de mennesker, der har deres arbejde i den indre by.

Noget må der ske, men hvad? Skal det hele jævnes med jorden, så man kan få luft, eller er der bevaringsopgaver eller økonomiske værdier der peger i anden retning. Der må være en plan – nogen må kunne besvare disse spørgsmål klart, så beboerne, de erhvervsdrivende eller de arkitekter, der skal arbejde i området, ved hvad de skal rette sig efter.

Har bydelen nogen historisk interesse?

Bibliotekerne, byplanlaboratoriet og Københavns smukke bymuseum har et stort materiale, der beretter om den gamle bys gader og huse og dermed fortæller en stor del af Nordeuropas historie. Det vil fylde en eller flere årgange af „Arkitekten" at gå i enkeltheder, men den der læser „Danmarks Hovedstad" der i 1948 udkom i redaktion ved Steffen Linvald, Ernst Mentze og N. Friis Møller er blevet en stor oplevelse rigere. En skuffelse er det, at så mange smukke huse og gadepartier er forsvundet, men det slider på en by at blive beboet og bekriget.

København er måske ikke nogen gammel by.

Bopladserne fra Ertebølletiden, der lå ved det nuværende Nytorv og Rådhuspladsen har ikke nogen tilknytning til den senere bydannelse.

Ved den store hovedvej fra Roskilde til kysten, hvor overfarten til de store markeder ved Haløre fandt sted, opstod i vikingetiden byen Havn, der antagelig var beliggende nord for Vestergade og vest for Larsbjørnsstræde.

Absalon afstak byens grænser meget nær svarende til det, vi i dag forstår ved Københavns gamle bydel. Byen har været meget rigeligt afsat. En del af de daværende gadelinier findes endnu, men den første bebyggelse har kun bestået af meget beskedne eenetages huse med store mellemliggende haver og landbrugsarealer.

Først under Christian IV udvides byen med Christianshavn og Ny København, og omkring 1700 anlagdes de endelige voldanlæg (markeret på kort nr. 1).

Efter voldens fald for omkring 100 år siden har byen indtil i dag udviklet sig med en hast, der i forhold til historien må siges at være forbavsende. Kort nr. 2, der er i samme mål som nr. 1, viser det overraskende klart.

Medens byudvidelsen i 16–1700-tallet var nøje gennemtænkt og planlagt, er denne sidste enorme udvikling sket uden nævneværdig planlægning. På kortet over København i dag er indskraveret de zoner, hvortil man vil søge at begrænse byens vækst, der for Storkøbenhavn skulle kunne stige til at rumme 1,7 mill. indbyggere, mod 1,3 mill. i dag.

Ill.: Stads-ing. Dir. København

1. Staden København år 1850 umiddelbart før demarkationsservitutten blev ophævet. Indbyggerantallet var ca. 130.000

2. Bebyggelsens udbredelse 1950 er vist med sort. Byudviklingsplanen af 1951 er vist med skravering. Storbyen breder sig over 29 kommuner med plads til ca. 1,7 millioner indbyggere.
Planer 1:200.000. Udarbejdet af Stadsingeniørens direktorat, København

3. De store brandområder. Vandret skravering: Branden 1728. Lodret skravering: Branden 1795. Kraftig kontur: Bombardementet 1807

4. Bygninger opført før 1795 er vist med sort

5. Bygninger markeret med sort er opført 1795–1855

Hvad siger byggeloven?

Den nugældende byggelov fra 1939 opdeler som sine forgængere København i forskellige zoner, efter det princip, at den centrale bydel inden for voldene er den tæt udnyttede bymidte, hvorom den øvrige by fordeler sig med jævnt faldende udnyttelsesgrad.

1. byggezone følger voldlinien ret nøje og angiver byens største udnyttelse 2,5 gange grunden + halvdelen af tilstødende gadeareal. Bygningshøjden begrænses til een gang afstanden til modstående gadelinier. Tilladelse til en højere udnyttelse kan endvidere meddeles med hensyn til forretningsbebyggelse og industribebyggelse i særlige områder. Max. 3,5 og højden 4/3 gange afstanden til modstående gadelinie. Tilladelse til denne større udnyttelse gives almindeligvis ikke mere, men der har været tilbøjelighed til at slække, hvor det har drejet sig om større firmaer og institutioner. Loven må være skabt på et tidspunkt, da man regnede med at sløjfe den gamle bydel.

Hvad siger byplanen?

I 1947 udgav stadsingeniørens direktorat en saglig og levende redegørelse for stadens byplanmæssige udvikling til 1840, med en oversigt over byplanmæssige beføjelser ført op til ca. 1939.

Samme år udsendte direktoratet en bydelsundersøgelse foretaget af byplankontoret. De her gengivne kort nr. 3 til 7 stammer herfra.

Det gamle København har altid været genstand for en vis fornyelse og omlægning. Særlig de store brande og bombardementet i 1807 har været hård ved de borgerlige bygninger. Kort nr. 4 viser, at kun en meget beskeden del af offentlige og private bygninger i den indre by er fra før 1795.

I perioden 1795 til 1855 er størstedelen af de smukke karakteristiske københavnske gadepartier skabt. Trods de store samlede byggeopgaver har de enkelte huse stort set holdt sig til de gamle matrikelskel. Der er, som efter tidligere brande, foretaget enkelte gadeudvidelser og udretninger, men bygningernes anvendelse til beboelse var uændret. En større del af husene blev dog nu opført til udlejning.

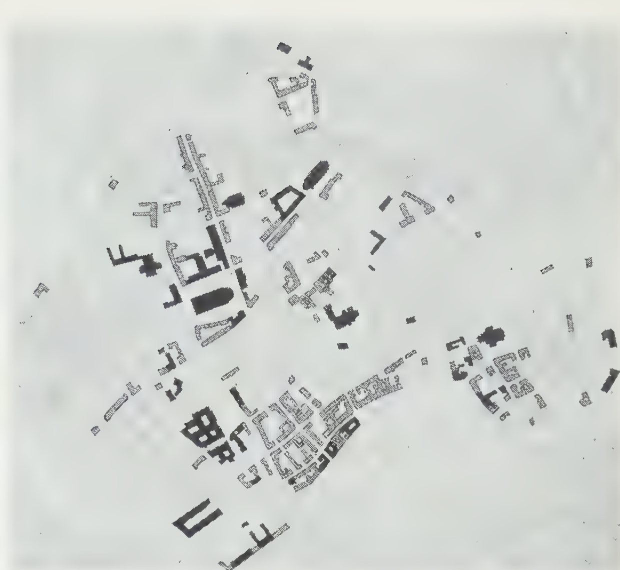
1831–36 opførtes Universitetet og i perioden efter 1855 udgjorde bebyggelserne efterhånden større enheder af sammenlagte ejendomme.

Efter 1890 kommer de store varehuse, industriejendomme og hoteller, en radikal ændring, der stadig er under udvikling. På kort nr. 6 har jeg på grundlag af ovennævnte publikations kort søgt at føre byggeriet siden 1855 op til i dag. Kort nr. 7 angiver bygninger, der er fredede i klasse A og B, efter loven „Bygninger, hvis værdi i kunstnerisk og historisk henseende må siges at være så fremragende, at deres nedrivning, forvanskning eller vanrøgt ville medføre en betydelig mindskning af nationens kunstskatte". Kortet er fra 1945. I dag er mindst 5 af disse huse nedrevet.

I 1954 udsendte stadsingeniørens direktorat „København, skitse til en generalplan". Medens de i det foregående omtalte publikationer i alt væsentligt har talt om byen inden for voldene eller den gamle bydel,

6. Bygninger opført 1855 – 1958 angivet med sort. Alle planer i dette opslag er fra „Københavns gamle bydel", Stadsingeniørens direktorat 1947. Plan 6 er dog ført ajour af forfatteren

7. Fredede bygninger 1945. Med helt sort mærkede bygninger er fredede i klasse A (incl. monumentalbygninger). Skraverede bygninger er fredede i klasse B

er denne nu blevet en meget lille, omend central del af et stort bysamfund, kun en mindre del af bykærnen.

Denne skitse arbejder med en klar plan for bydelens fremtid, hvorfor jeg har fundet det rigtigt at gengive uddrag herfra. De bringes side A 344.

Boligtilsyn og sanering

I 1949 nedsatte boligministeriet en kommission der i 1957 afgav betænkning om Boligtilsyn og sanering til afløsning af loven fra 1939.

I udkast til lov om sanering af usunde bydele omtales Københavns gamle bydel ikke specielt, men da en del af landets dårligste boliger findes her, vil bydelen automatisk komme i betragtning; ligeså i loven om boligtilsyn.

Boligtilsynet kan efter forslaget forbyde at bygninger helt eller delvis benyttes til beboelse dersom ejendommen ikke tilfredsstiller visse bygningsmæssige krav.

Kræver lovliggørelsen væsentlige ombygninger eller istandsættelser kan synet med kommunalbestyrelsens tilslutning nægte at godkende dette dersom disse arbejder vil komme i strid med en fremlagt eller under udarbejdelse værende byplan eller lignende. Ejeren kan dog kræve, at kommunen overtager ejendommen. Lejere får ikke erstatning i medfør af lejelovgivningen.

Der tænkes vedtaget saneringsplaner for afgrænsede områder bestående af usunde og brandfarlige bygninger.

Saneringerne kan omfatte nedrivning, ombygning, forbedring eller istandsættelse af den eksisterende bebyggelse, udlæg af fællesarealer eller anlæg.

Godkendelse af en saneringsplan skal gøres betinget af, at der inden planens iværksættelse foreligger en plan for, hvorledes der sikres anden passende bolig for de personer, der må fraflytte saneringsområdet.

Planerne tænkes om muligt gennemført ved ejerlav, der skal kunne opnå statsstøtte, idet man regner med at saneringerne vil medføre økonomiske tab. Enkelte ejendomme der er til hinder for en plans gennemførelse skal kunne eksproprieres.

Ved nedlægning af lejligheder i forbindelse med ovenstående kan lån ydes til samme antal lejligheder også i anden kommune.

Huslejeloven

Huslejeloven af 14.6.51 har været misteltenen i forholdet til Københavns gamle bydel. Lovens formål har været at forhindre huslejestigninger og forudsætter således uopsigelighed for lejere. Der er indrømmet mindre lejestigninger. Enhver ombygning eller istandsættelse der medfører lejeforhøjelse skal, når arbejdet er afsluttet, godkendes af et huslejenævn, der er uden sagkyndig assistance.

Trafik og parkering

Automobiltrafik og parkering dominerer i stigende grad bydelen og ikke mindst det omliggende gadenet. Det har været nødvendigt at gøre flere gader ensrettet og parkering tidsbegrænset, henholdsvis et kvarter og to timer.

Farvergadelinien og Strøget har udviklet sig til næsten rene gennemkørselsgader. Ved enkelte lejligheder kan trafikken fuldkommen blokere, og forudsiger således, hvordan det om få år vil brænde sammen her, som det allerede er sket i flere europæiske og næsten alle amerikanske storbyer.

Den individuelle trafik kan ikke holdes nede. De kørende er ikke de dårligste kunder, og megen handel går allerede i dag bort fra bykernen, ofte helt til omegnen, hvor der er parkeringsmuligheder.

Bydelens få parkeringspladser er små og meget hårdt belastede og fungerer kun på grund af enkelte dygtige parkeringsvagter, der kan forøge pladsernes kapacitet. De ovenfor gengivne uddrag af love og bestemmelser er ikke udtømmende, dels må de læses i helhed og dernæst kræves adskilligt mere for at give

De gamle gadegennembrud, f. eks. Ny Østergade fra 1907, er i flere tilfælde ikke afsluttet med en ordning af bebyggelsen

et fuldstændigt billede af bydelens problemer. Nærværende skulle dog give en vis orientering.

Den aktuelle situation

Bydelen rummer endnu et stort antal boliger, der for langt størstedelens vedkommende må betegnes som slum, trods husenes arkitektoniske kvalitet. Façaderne er holdt i en vis vedligeholdelsestilstand, men et besøg i husenes gårde eller trappegange vil chokere de fleste besøgende. Ejerne forholder sig stort set afventende. De fleste huse vedligeholdes ikke tilfredsstillende, bl. a. på grund af huslejestoppet. Bygningerne fra før 1870, der skulle have særlig interesse som bevaringsobjekter, har ikke taget del i den indtil i dag godkendte lejestigning. En stor del udlejes til beboelse med spredte mindre erhverv. Adgangen sker almindeligvis ad en ofte meget stejl og brandfarlig trætrappe, der lægger hele ansvaret over på Københavns brandvæsen. Fra trappen er der almindeligvis indgang til samtlige lokaler, hvilket ikke mindsker den brandfarlige karakter. Forstuer findes kun undtagelsesvis. Køkkenerne er overmåde enkle med jernvask med udvendigt afløb til zinknedløbene, der i vinterperioden fryser fuldkommen til. Lejlighederne er i et meget stort antal tilfælde ikke forsynet med toiletter, og beboerne er henvist til de meget primitive arrangementer i de små gårde. Elinstallationerne er enklest mulige med synligt stik på trappen, målerne synlige i lejligheden og mange løse trækninger. Gulvene er ofte slidt til fjer og not, eller med et eller to lag gulvbrædder lagt oven på det oprindelige. Fri etagehøjde sjældent over 2,20 m. Lejlighedernes areal er som regel yderst beskedent, idet ejendommenes mål som regel er langt under de størrelsesforhold, man i dag arbejder med i nyere byggeri, men i mange måder mere menneskelige.

De senere års boligmangel har medført, at familier med flere børn er blevet anvist til lejlighederne. Disse lider særlig under de dårlige sanitære forhold, og børnenes eneste legemulighed på de meget smalle gader og fortove er dårligst mulig. Gårdene er små og optaget af skraldespand og gård-WC. I parentes kan bemærkes, at rotteproblemet i København absolut ikke er løst her. For disse mennesker er husene og lejlighederne trods de arkitektoniske og historiske værdier kun noget gammelt ragelse. Som boliger er de ofte 100 pct. saneringsmodne.

Sideordnet med ovennævnte lejligheder findes et større antal mindre værksteder, der kun beskæftiger indehaveren samt få medarbejdere. Arbejdstilsynet er forbavsende tolerant over for arbejdsforholdene her, der er langt under det normale og undertiden direkte sundheds- og livsfarlige.

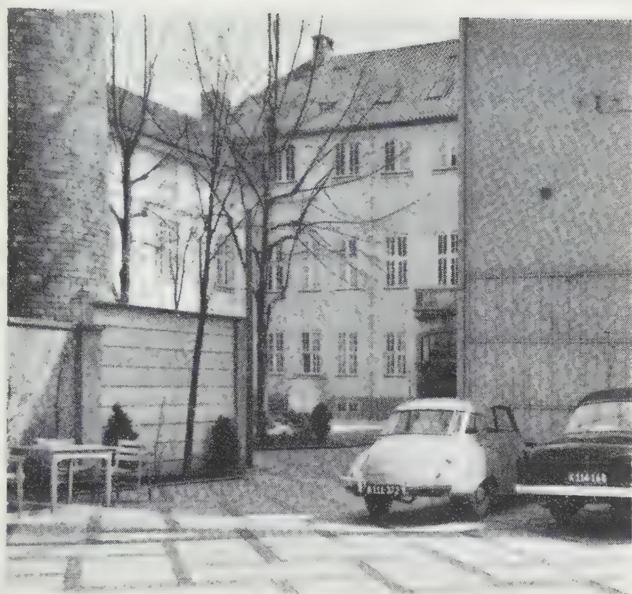
I nogle sidegader findes iøvrigt en del mindre butikker, der kun kan eksistere i kraft af en meget lav husleje og indehaverens beskedne levevis.

Der er på almindelig privat basis forsøgt enkelte moderniseringer og istandsættelser. Disse sager er på normal vis behandlet af magistratens 4. afdeling (stadskonduktør, stadsarkitekt, stadsingeniør, stadsbygmester, brandvæsen m. v.). Magistratens 1. afdeling er søgt om nedrivning af bag- og sidehuse, men har på grund af de nuværende dårlige boligforhold ikke kunnet godkende en sådan. Først når bygningsarbejdet er afsluttet og det udlejede taget i brug, kontrakter skrevet m. v. foretager huslejenævnet besigtigelse af arbejde og byggeregnskaber. Nævnets medlemmer udvælges uden krav om bygningskyndighed og er desuden ikke kendt med ejendommenes tilstand før ombygningen. Enhver form for restaurering, og arbejder der er udført i samme stil og ånd som det gamle hus, vil således blive henregnet under vedlige-

ANDRESEN FOTO

Bygning fredet i Klasse B. Der føres ikke tilfredsstillende tilsyn med fredede bygninger. En hensynsløs skiltning og „modernisering" gør i flere tilfælde fredede huse til karikaturer

Ved private gårdudhulinger og istandsættelser er der enkelte steder skabt gode parkeringsforhold og rekreative arealer

holdelse og ikke medregnet ved en huslejestigning. Kun arbejder, der er i strid med husets oprindelige udseende og brug, vil fremtræde tydeligt og således skønsmæssigt give ret til en huslejeforhøjelse. I de tilfælde der er mig bekendt, er der således kun godkendt en brøkdel af de erholdte udgifter, hvad lejligheder angår, medens nævnet og de forskellige appelinstanser indtil højesteret ser mere velvilligt på erhvervslejemål. En beboelseslejlighed, der overgår til erhverv, medfører således automatisk en præmiering i form af huslejeforhøjelse. En ombygningsopgave i byplanskitsens ånd kan næppe gennemføres i dag. Nedrives husene derimod fuldstændig og erstattes med nybyggede ejendomme, vil dette blive betragtet som en almindelig byggeopgave, og fremtidig husleje ansat efter erholdte udgifter.

Foruden de få istandsatte beboelsesejendomme findes der i de rene erhvervs- og administrationskvarterer større og mindre enkeltfirmaer, der har istandsat og moderniseret deres ejendomme på ganske ideel vis. Nogle enkelte ombygninger der er foretaget af Nationalmuseets medarbejdere og nogle få privatlejligheder og ejendomme indrettet kun til ejerens benyttelse hører iøvrigt til de bedste eksempler på bygningsbevaring.

Andre eksempler viser, at en kondemnering efter den nugældende lejelov kan medføre, at de nedlagte lejligheder kan udlejes til lager, og herved give en fordoblet lejeindtægt uden nogen indsats for forbedring af ejendommene.

Mulighederne i fremtiden

Den nye lejelov, der ventes til april 1959, må tage specielt hensyn til den gamle bydel. Bestemmelser, der kan være rigtige og værdifulde andre steder, kan medvirke til den gamle bydels fuldstændige forfald.

Ved en retablering af boligkvarterer i bydelen efter generalplanskitsen og saneringsplanforslagets ide, vil der ved gårdudhulinger, samt modernisering og restaurering af forhuse kunne skabes et overordentligt attraktivt kvarter for et bedrestillet publikum, f. eks. med boliger for forretningsdrivende i bydelen og for folk fra administrationen og intellektuelle erhverv. En sådan sanering vil uden udgifter for det offentlige kunne hvile i sig selv, idet udgifterne med udgangspunkt i de meget lave lejer i dag, vil kunne holdes nede på samme priser som kapitel Va-byggeriet i byens omegn. Beboerne herinde vil således spare udgifter og tid til transport. Lejlighederne vil derimod ikke kunne bære udgifter til særbeskatning i forbindelse med huslejens frigivelse.

Ved restaurering vil en eventuel konsulentordning fra Nationalmuseet utvivlsomt have værdi.

Bilernes forøgede antal, såvel private som last- og varevogne, har medført, at gadeudvidelserne i den gamle bydel må opgives. En forøgelse af bilbestanden, der vil komme med overraskende hurtighed, kan let gøre problemet akut. (I U.S.A. er bilernes stigende antal igen og igen kommet som en overraskelse for myndigheder og projekterende). Danmark har i dag ca. 500.000 motorkøretøjer. Dette antal vil være fordoblet om få år og tredoblet om 10–12 år.

Det kørende publikum vil få stadig stigende indflydelse på erhvervslivet i bydelen, og vognene må på en bekvem måde kunne komme til bydelen og kunne parkeres der. Parkeringsarealet er allerede udnyttet fuldt ud i dag. (En begrænsning af fortovsparkeringen til under 1 time vil svare til et forbud. Et forretningsmøde, generalforsamling e. l. kan ikke afvikles under en time.) Nye parkeringspladser eller -huse vil imidlertid i begyndelsen kun have de overskydende trafikanter som kunder d. v. s. ikke tilstrækkeligt til at

ANDRESEN FOTO

Selv et meget begrænset gårdareal kan med små midler gøres attraktivt. De romantiske tilbøjeligheder må dog ikke overdrives. Men som legeplads i forbindelse med familiebolig er den gamle bydels gårde uegnede

Den ældste bydels små ejendomme ved smalle gader udnyttes bedst af småkontorer, liberale erhverv o. lign. der ikke er stærkt afhængige af den tunge trafik. Generalplanskitsen, Stadsing. dir. 1956

Forslag til differentiering af gadenettet i Københavns centrale område. (Stadsing. dir. 1956). Primærgader er vist med kraftig streg. Forslag til eventuelle fodgængerstrøg er vist med skravering

kunne forrente anlæget. Det vil være nødvendigt at politiet og andre myndigheder følger dette problem op med parkeringshenvisninger eller eventuel økonomisk garanti for nye parkeringsanlæg.

Visse kortere strækninger bør dog udlægges uden kørende trafik. Bydelen var oprindelig en fodgængerby, og nogen motion mellem møderne er allerede i dag velset af mange forretningsfolk.

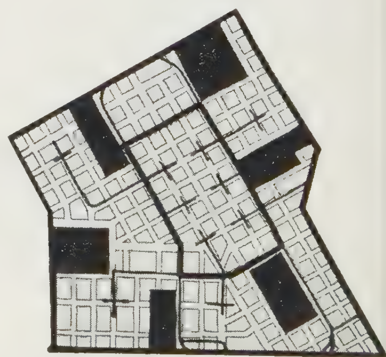
En udbygning af trafiknettet er allerede nu tvingende nødvendigt – blot et enkelt parti som gaderne langs Gammel Strand rummer mange problemer, der må nøje gennemarbejdes. Metroen kan heller ikke udskydes længere, der må tages stilling til dens realisation nu. Nedrivningen af Østifternes Kreditforenings bygning er kun en bagatel i forhold til de rettelser, der snart kan blive nødvendige, hvis forhåndsprojekteringen svigter.

Uddragene af kommunens og ministeriets retningslinier for den fremtidige planlægning, der indleder denne artikel, behøver for såvidt ingen kommentarer. Det viser klart, at Københavns gamle bydel i det væsentlige ønskes bevaret.

Man har orienteret offentligheden, og politikerne må formodes at være nøje med i det stedfindende planlægningsarbejde. Den gamle bykerne i landets hovedstad forfalder indefra. Kun en positiv og gennemgribende planlægning kan bevare dens betydning i fremtiden.

Planen må autoriseres i en klar form således at erhvervs- og byggefolk kan tilrettelægge deres arbejde derefter og således at et positivt samarbejde gøres attraktivt. Kun en radikal udvidelse af planlægningsarbejdet kan redde milliardbeløb.

I U.S.A. har det næsten overalt været nødvendigt at gribe ind over for den stærke affolkning af ældre bycentrer. Både i tilfælde hvor bydelene søges bevarede og hvor de fuldkommen nedrives og genopbygges, arbejdes der med stærkt udbyggede ringgader, store parkeringsarealer og iøvrigt fortrinsvis fodgængergader og pladser. I det viste eksempel (Kilde: Forum 1956) er alle gader indenfor ringen fodgængergader

Hvad mener familien om boligens udformning

Af arkitekt Gunnar Holm, M.A.A.

Den jævne familie var før i tiden næsten udelukkende henvist til den traditionelle 2-rumsbolig; de større typer på 3 og 4 rum i de senere års boligproduktion er derfor et betydeligt fremskridt, men det er alligevel et åbent spørgsmål, om boligens øgede antal rum og øgede areal normalt følges op af en tilsvarende forøgelse af dens brugsmæssige kvalitet. Dette skyldes, at man i fagkredse har afvigende meninger om familieboligens forudsætninger og om de to modsatte planprincipper: isolationsprincippet og gennemgangsprincippet. Det førstnævnte princip går ud på i videst muligt omfang at sikre det enkelte familiemedlems mulighed for uforstyrret hvile og koncentration; det tilstræbes derfor at give boligens enkelte rum en uafhængig og isoleret beliggenhed. Gennemgangsprincippet kendetegnes ved, at adgang til eet eller flere sove-arbejdsrum kun er mulig ved gennemgang af den for hele familien fælles opholdsstue; dette i hovedsagen teknisk-økonomisk betingede princip har, bortset fra enkelte kortvarige afbrydelser, været det traditionelle udformningsprincip her i landet gennem århundreder, hvilket imidlertid ikke kan være ensbetydende med, at det også burde foretrækkes i dag.

Ud fra begge disse i virkeligheden uforenelige opfattelser må det anses for at være særdeles ønskeligt, om man kunne få øget viden om planudformningens forudsætninger og øget kendskab til familiernes vurdering og reaktion over for deres egen boligs organisation; dette er kun muligt gennem særlige undersøgelser, der har boligens organisation som hovedformål.

På denne baggrund foreslog jeg *Københavns almindelige Boligselskab* at lade foretage en undersøgelse inden for selskabets ejendomme. Selskabet gik ind for tanken og finansierede den her omtalte boligundersøgelse.

Undersøgelsen omfattede familietyper bestående af forældre, der mindst havde een søn og een datter med en minimumsalder på 8 år. I materialet var det gennemsnitlige antal børn pr. familie i 3-rumsafdelingen 3,16 og i 4-rumsafdelingen 3,52. De undersøgte boliger var alle centralopvarmede etageboliger på 3 eller 4 rum.

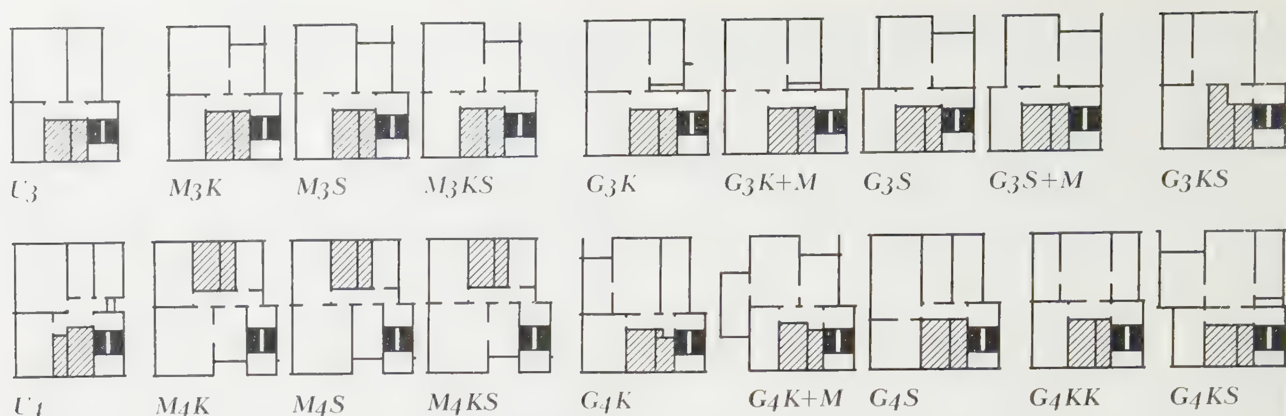
Det må synes naturligt, at denne undersøgelse udelukkende gælder *standardfamilien,* hvorved her forstås et forældrepar med børn af begge køn. Spørgsmålet er nemlig dette, om denne centrale familietypes krav til boligen ikke er blevet forsømt; dette kan vel tænkes at hænge sammen med, at denne familietype ifølge sin sammensætning *må* stille de strengeste krav til boligudformningen; på den anden side må det fremhæves, at den har langt de fleste problemer fælles med de andre familietyper; men det vil her føre for vidt at komme ind på de forskellige husstands- og familietypers forhold til planudformningen, et område, hvor en kritisk behandling og undersøgelse nok kunne være ønskelig.

Undersøgelsens hovedformål har været at konstatere familiernes vurdering af boligens organisation; samtidigt ville man undersøge familiernes brug af boligens enkelte rum, herunder navnlig anbringelsen af familiens sovesteder. Det var i denne forbindelse tilsigtet at forsøge at skabe klarhed over, hvorvidt visse tidligere almindeligt hævdede anskuelser m. h. t. boligens brug – særlig angående problemet adskillelse af børn efter køn – deles af beboernes overvejende flertal, eller om disse meninger i dag skulle være forældede – hvad mange moderne planer kunne lade formode. Disse generelle anskuelser er bl. a. udtrykt i den for boligbyggeriet så betydningsfulde, nu 21 år gamle Betænkning II, udgivet af Befolkningskommissionen af 1935; heri udtales: „Forældrene ønsker nu i større omfang end tidligere særskilt soveværelse og helst også særskilt værelse for hvert af de to køn af børn, når de er nået over en vis alder". Endvidere anfører betænkningen, at „man ikke har skænket f. eks. værelsesdifferentieringen med den deraf følgende mulighed for afsondrethed, arbejdsro og særskilte soveværelser for personer af forskelligt køn tilstrækkelig opmærksomhed, skønt disse forhold er af stor vigtighed for familiens trivsel og psykiske velbefindende".

3- og 4-rumsafdelingerne er hver inddelt i hovedgrupper med ialt 9 undergrupper, således at materialet omfatter 18 typegrupper. *U-grupperne* består af typer, hvor der er adgang til alle rum fra forstue, og hvor der ikke er dør mellem rummene indbyrdes. *M-grupperne* omfatter typer, hvor der er adgang til alle rum fra forstue, men hvor der tillige er dør mellem to eller flere rum indbyrdes (M). *G-grupperne* består af typer, hvor adgang til eet eller to sove-arbejdsrum kun kan ske ved gennemgang (G) af opholdsstuen; i enkelte grupper er gennemgangsprincippet suppleret med en mellemdør (M).

Figur 1 viser de 18 gruppers udformningsprincipper i skematisk fremstilling. I typebetegnelserne angiver tallene 3 og 4 boligens antal rum, og bogstaverne K og S betyder henholdsvis kammer og soveværelse. G 3 K S + M betegner således en 3-rumsbolig, hvor der er indirekte adgang (G) til såvel kammer som soveværelse, og hvor der yderligere findes en mellemdør (M).

Undersøgelsesmaterialet omfatter 169 3-rumsboliger og 123 4-rumsboliger, ialt 292 boliger. Hertil kom henholdsvis 25 og 17 3- og 4-rumsboliger, hvor det viste sig, at husstandene ikke helt svarede til de opstillede krav; disse „særtilfælde" blev behandlet for sig i undersøgelsen og er udeladt i denne omtale. Materialets størrelse kunne måske give anledning til betænkelighed, da en talmæssig behandling af et relativt så beskedent materiale ikke på forhånd skulle synes at være særligt lønnende; men der må på den anden side gøres opmærksom på, at materialet med hensyn til de omhandlede boligstørrelser (3- og 4-rumstyper) talmæssigt ligger over eller jævnsides med Odd Brochmanns norske og dr. Lennart Holms svenske undersøgelse.

1. Skematisk fremstilling af undersøgte boligtyper med det mærke, hvorunder de optræder i undersøgelsen

Antal boliger pr. gruppe:

U 3	24 stk.	U 4	22 stk.
M 3 K	10 -	M 4 K	4 -
M 3 S	16 -	M 4 S	11 -
M 3 K S	23 -	M 4 K S	6 -
G 3 K	22 -	G 4 K	22 -
G 3 K + M	24 -	G 4 K + M	9 -
G 3 S	24 -	G 4 S	8 -
G 3 S + M	12 -	G 4 K K	17 -
G 3 K S	14 -	G 4 K S	24 -

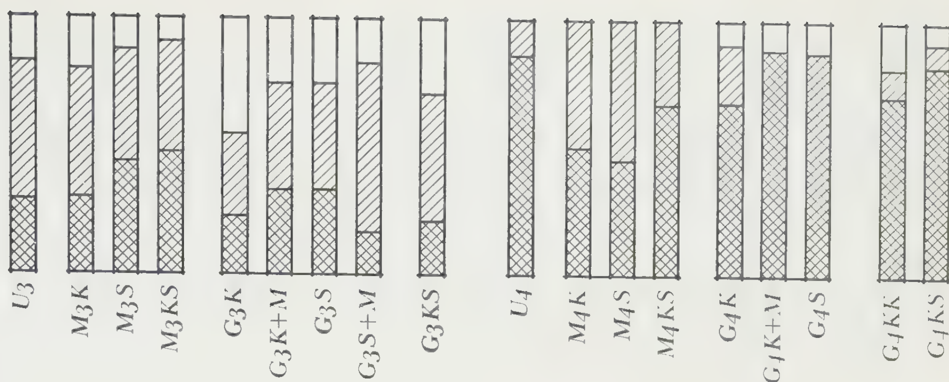
Som det vil ses, har man i nogle af de mindre betydningsfulde grupper desværre måttet nøjes med et ret utilfredsstillende antal familier. Det var vanskeligt at finde passende husstande i alle ønskede typegrupper i tilstrækkeligt antal inden for samme boligselskabs område, men denne gene er i nogen grad blevet afhjulpet ved, at *Arbejderbo* med stor beredvillighed stillede et antal af visse manglende typer til rådighed for undersøgelsen. Det havde været ønskeligt at undersøge den i dag særlig indenfor højhusbyggeriet almindelige type, hvor opholdsstue giver eneste adgang til soverumsgruppe (med eller uden bad-wc), men det var ikke muligt at finde passende familier i blot nogenlunde tilstrækkeligt tal.

Undersøgelsen igangsattes i efteråret 1956 og afsluttedes med en rapport i januar 1958. Til familierne udsendtes fire udvalgte yngre damer, der, da de selv var mødre og erfarne husmødre, havde gode forudsætninger for at komme i bedst mulig kontakt med de undersøgte familier og da især med disses – undersøgelsesmæssigt set – vigtigste person, husmoderen. Besøgene gennemførtes i almindelighed om aftenen på grund af det ret store antal udearbejdende husmødre; der medbragtes en tegning af den pågældende bolig til indtegning af familiens sengesteder m.m. Spørgeskemaet var affattet med stor varsomhed og tilbageholdenhed; værdien af en boligundersøgelses arbejdsresultater er jo nu engang betinget af metodernes og spørgeteknikkens kvalitet, d.v.s. først og fremmest af spørgsmålenes art, formulering og fremsættelsesmåde. Man undlod derfor bevidst at stille suggestive spørgsmål. Hovedsagen var at få beboerne til, så frit og utvungent som muligt, at udtrykke deres egen mening om rummenes indbyrdes beliggenhed, hvorfor der i alle typer i første omgang spurgtes om beboernes almindelige opfattelse heraf; dersom der ikke kunne opnås tilstrækkeligt klare udtalelser på denne måde, måtte man gå over til mere direkte spørgsmål; i G 3 K spurgtes f. eks. i så fald: „Hvorledes synes De, at kammer ved opholdsstue ligger i forhold til bad og til boligens øvrige rum?"; endvidere: „Hvordan synes De om opholdsstuen?"

Fra familiernes side blev undersøgelsen mødt med stor interesse. I al almindelighed har man svaret åbent på de stillede spørgsmål, selv om de fire damer, der gennemførte besøgene, alle udtaler, at de ofte hos beboerne mødte en vis ængstelse over for at udtale kritik af deres bolig; dette har den naturlige årsag, at mange familier i en længere årrække har måttet vente i en 2-rumsbolig, inden de fik deres nuværende større bolig.

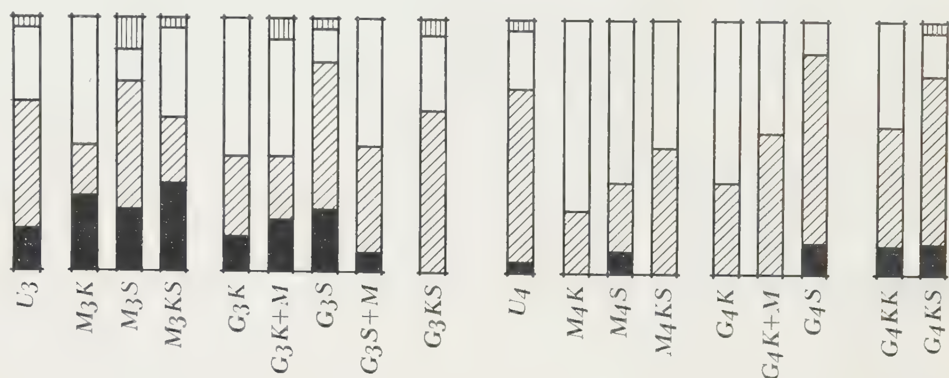
I kun 2 af 292 boliger – i begge tilfælde 3-rumsboliger med indirekte adgang til eet rum – sov forældre og børn i samme rum.

I 3-rumsafdelingen har 32 pct. af alle familier *adskilt børn efter køn* (figur 2); 78 pct. har adskilt eller udtaler, at de vil eller ønsker at adskille børnene. Ved den normalt forudsatte brug af en 3-rumsbolig – d.v.s. ren opholdsstue, forældre i soveværelse, børn i kammer – foreligger ingen muligheder for en sådan adskillelse, men diagrammet viser – og det samme fremgår af figur 3 – at den normalt forudsatte brug af boligen netop ikke længere er så særlig normal; den jævne familie er ved at lade dette udviklingsstadium bag sig. For de forældre, der ønsker at gennemføre en sådan adskillelse, står der i 3-rumsboligen teoretisk 5 muligheder åbne: 1) forældre sover i opholdsstuen på brikse, hjørnearrangementer og lignende, 2) forældre sover adskilt; den ene ægtefælle i opholdsstue, den anden sammen med børn af tilsvarende køn i det ene soverum, 3) børn af samme køn (evt. kun een person) sover i opholdsstue, 4) de adskilte forældre sover sammen med børn af tilsvarende køn i de to soverum; der indrettes altså en „dameafdeling" og en „herreafdeling"; opholdsstuen bruges på denne måde ikke som sovested, 5) forældre beholder børn af det ene køn hos sig i et soverum;

Vil eller ønsker at adskille børn efter køn
Har adskilt børn efter køn

2. Adskillelse af børn efter køn

Adskilt
I kammer (mindste rum)
I soveværelse
I opholdsstue

3. Hvor sover forældre?

børn af det andet køn får særligt soverum; opholdsstuen bruges ikke til soveformål. – Alle 5 metoder forekommer ganske vist i materialet, men de tre førstnævnte er naturligvis de almindeligste.

Adskillelsestallene i 3-rumsafdelingens 4 hovedgrupper er følgende: U-gruppen 29 pct., M-grupperne 43 pct. (M 3 K S hele 48 pct.), G-grupperne (1 rum) 28 pct. og G-gruppen (2 rum) 21 pct. Når man bortser fra U-gruppen, daler adskillelsesprocenten på naturlig måde fra gruppe til gruppe som følge af den synkende naturlige adskillelsesmulighed. Når kun 29 pct. har adskilt i U-gruppen, der så afgjort byder adskillelsen de bedste betingelser, idet opholdsstuen her med mindst mulige gener både kan bruges til familiens fællesrum og til forældrenes sovested, kan det kun forklares ud fra den kendsgerning, at boligнøden i mange år har afskåret den jævne familie fra et egentlig valg af boligtype; man har måttet tage den type, der var opnåelig på det givne tidspunkt; mange familier har derfor fået boliger, hvis planmæssige fordele de ikke evner at vurdere og udnytte, medens mange andre familier med højere boligkultur må tilpasse sig boliger, hvis udformning langt fra er i stand til at tilfredsstille disse familiers elementære boligkrav. Det er imidlertid forbavsende, hvor kraftigt viljen til at adskille børnene efter køn manifesterer sig også i typer, hvor udformningen i virkeligheden modarbejder en sådan adskillelse (G-typerne); selv i den ugunstigste gruppe – med gennemgang til begge soverum – har trods alt over en femtedel af familierne adskilt børnene.

4-rumsboligens betydeligt bedre vilkår for familiernes adskillelsesbestræbelser viser sig i, at hele 75 pct. af familierne her har adskilt; 93 pct. har adskilt eller ønsker at adskille. Gennemsnitstallene i hovedgrupperne er følgende: U-gruppen 86 pct., M-grupperne 52 pct., G-grupperne (1 rum) 77 pct., G-grupper (2 rum) 78 pct. 4-rumstypernes større muligheder er således i væsentlig grad blevet udnyttet, selv om mange vel vil mene, at denne udnyttelse endnu ikke er fuldt ud tilfredsstillende. De tal, der udtrykker såvel den gennemførte adskillelse som ønsket om at adskille, er indenfor grupperne følgende: U-gruppen og M-grupperne 100 pct., G-grupper (1 rum) 90 pct., G-grupper (2 rum) 88 pct.

Også i den større type viser der sig en forbavsende kraftig vilje til at adskille børn efter køn selv i typer, der egentlig modarbejder denne adskillelse. – Den lave procentsats i de iøvrigt talmæssigt ret dårligt repræsenterede M-grupper hænger formentlig sammen med, at disse gruppers typer i særlig grad synes at fremme den umiskendelige trang hos visse beboere til at gennemføre ønsket om at have to opholdsstuer sammen, hvoraf det ene almindeligvis er en særlig spisestue; en sådan brug af boligen hindrer normalt adskillelsen, hvis begge rum er opholdsrum uden sovesteder.

Diagrammet figur 3 viser, *hvor forældre sover*, og er derfor nøje knyttet sammen med det foregående diagram, figur 2. Tallene i 3-rumsafdelingen er følgende: 41 pct. af forældrene sover i soveværelset, 34 pct. i kammer eller mindste rum, 20 pct. i opholdsstue, 5 pct. adskilt; de tilsvarende procentsatser i 4-rumsafdelingen er 53, 39, 7 og 2. Figur 4 viser den udstrækning, hvori forældre *sover i opholdsstuen*, og desuden andelen af forældre, der herudover ønsker at sove der. Man står her over for et vigtigt, men hidtil næsten overset træk i den lille familieboligs nuværende brug; denne anvendelsesmåde er naturligvis mest almindelig

inden for 3-rumsboligerne og da navnlig i typer uden indirekte tilgængelige rum – i en enkelt gruppe er procenten endda 35; det vil imidlertid ses af diagrammet, at tendensen også findes i G-grupperne og i 4-rumsboligerne; i en enkelt M-gruppe blandt disse sidste har endda hele 46 pct. af forældreparrene indrettet sovested i opholdsstuen eller udtaler ønsket om at sove der.

Opholdsstuens relativt store anvendelse også som forældresoverum viser klart den jævne families voksende frigørelse i forholdet til sin bolig og dennes brug; opfattelsen af stuen som finstue, er praktisk taget forsvundet. Opholdsstuen er i dag berettiget til den før i tiden ofte misvisende betegnelse dagligstue. Undersøgelsen viser klart, at forældrenes brug af opholdsstuen som sovested først og fremmest skyldes ønsket om at stille soverummene til disposition for børnene og navnlig ønsket om at adskille døtre og sønner; forældrene må så tilsidesætte deres eget rimelige ønske om en stue uden sovesteder og affinde sig med andre i virkeligheden særdeles upopulære ulemper – og denne offervillighed må værdsættes.

I hele materialet forekommer den rene finstue kun i 3 tilfælde, alle tre i 4-rumstyper.

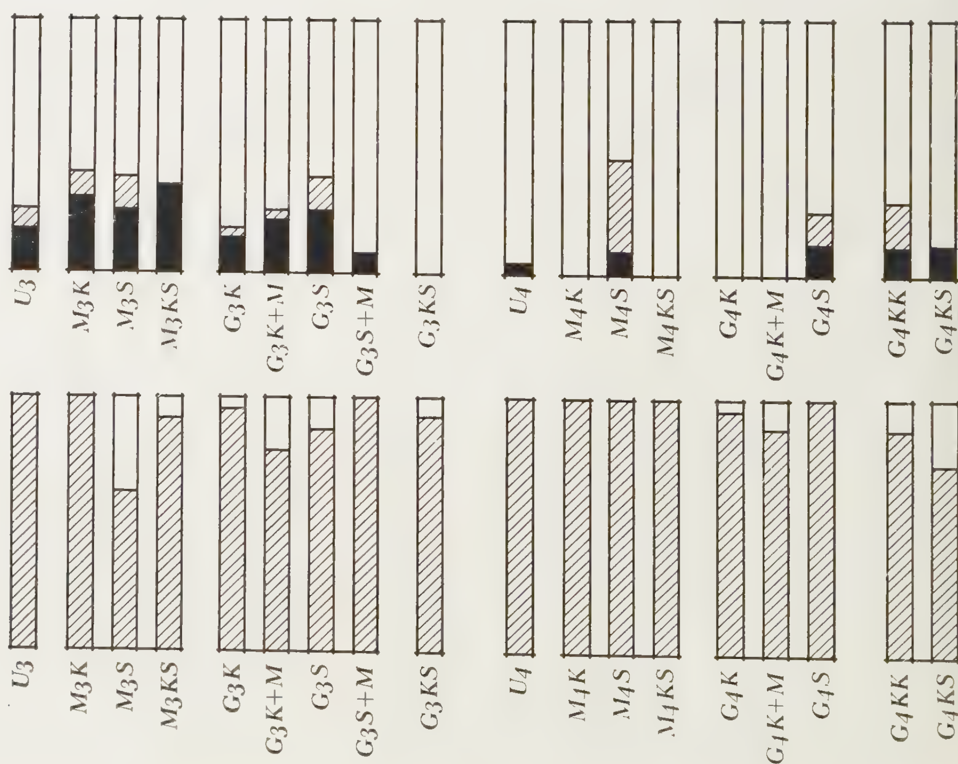
Af let forståelige grunde synes det ikke at være ønsket, at børnene har sovested i opholdsstuen; dette optræder derfor ret sjældent: i 9 pct. af familierne i 3-rumsafdelingen og i 6 pct. i 4-rumsafdelingen.

Undersøgelsen viser, at langt de fleste forældre ønsker direkte adgang fra forstue til deres eget soverum; dette problem er imidlertid knyttet sammen med så mange andre problemer, at det er ret vanskeligt at udtrykke i klare tal. Derimod er problemet *gennemgang gennem opholdsstue til børnerum* helt anderledes ukompliceret; her viser materialet – se figur 5 – med al ønskelig tydelighed, at forældrene tager bestemt afstand fra, at børnerum er indirekte tilgængelige. I 3-rumsafdelingen som helhed er ialt 89 pct. imod denne gennemgang og i grupperne med indirekte adgang til eet eller to rum henholdsvis 89 og 93 pct. De tilsvarende procenter i 4-rumsafdelingen er 92, 95 og 81. Disse tal viser beboernes opfattelse af dette fundamentale problem på en så klar og overbevisende måde, at man formentlig vanskeligt kan komme uden om denne opfattelse ved vurderingen af forudsætningerne for familieboligens udformning.

De motiver, familierne anfører for modstanden mod indirekte tilgængelige børnerum, går i hovedsagen ud på følgende: det „ustandselige rend gennem stuen" medfører unødvendigt slid på møbler, tæpper og gulve; uønsket ekstra rengøring; at man vanskeligt kan have stuen pæn; dårlige møbleringsmuligheder på grund af for mange døre, for lidt vægplads og for meget tabt gulvareal; endvidere uro og forstyrrelser for familiens medlemmer med hensyn til søvn, læsning, radio, selskabelighed; der ankes meget ofte over, at børnenes passage til wc-bad er generende for begge parter under selskabelighed.

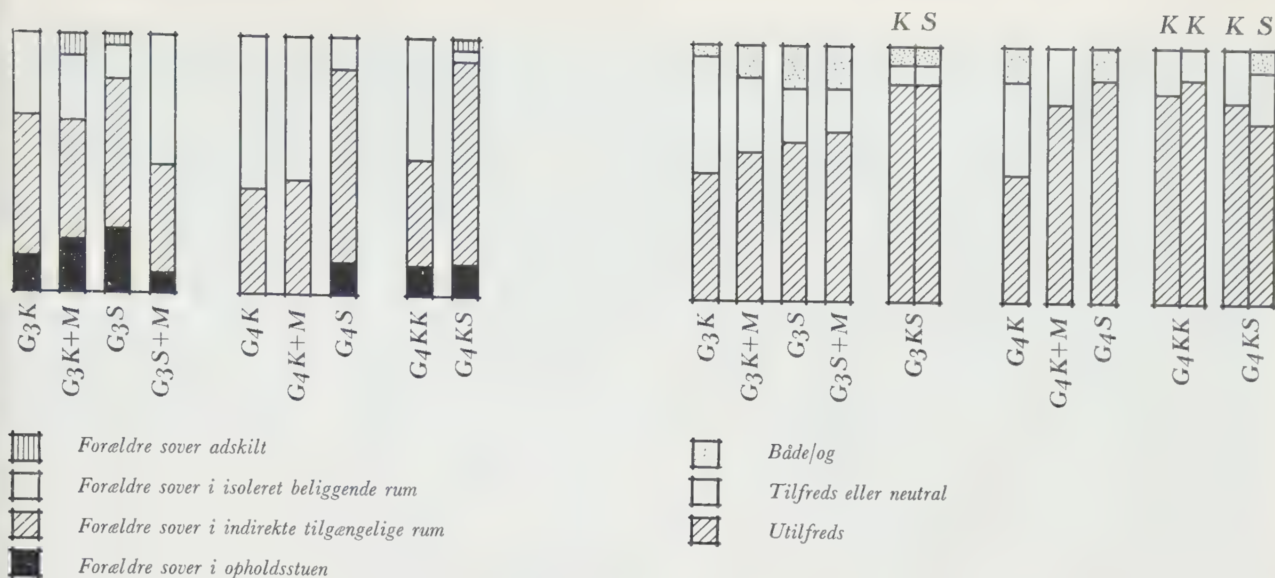
Af figur 6 aflæses en tydelig tendens til, at forældre i G-typerne søger over i et indirekte tilgængeligt rum – uanset dettes størrelse – for at kunne overlade børnene det/de isoleret beliggende rum. I 3-rumstyper med eet indirekte tilgængeligt rum sover 51 pct. af forældreparrene i indirekte tilgængeligt rum, 27 pct. i isoleret beliggende rum, 18 pct. i opholdsstue og 4 pct. sover adskilt. De tilsvarende procenter for 4-rumstyper med eet indirekte tilgængeligt rum er 49, 49, 3 og 0. Ser man i 3-rumsafdelingen bort fra de boliger, hvor forældre sover i opholdsstue eller adskilt, sover 66 pct. i indirekte og 34 pct. i direkte tilgængelige rum.

Forældre ønsker at sove i opholdsstue
Forældre sover i opholdsstue

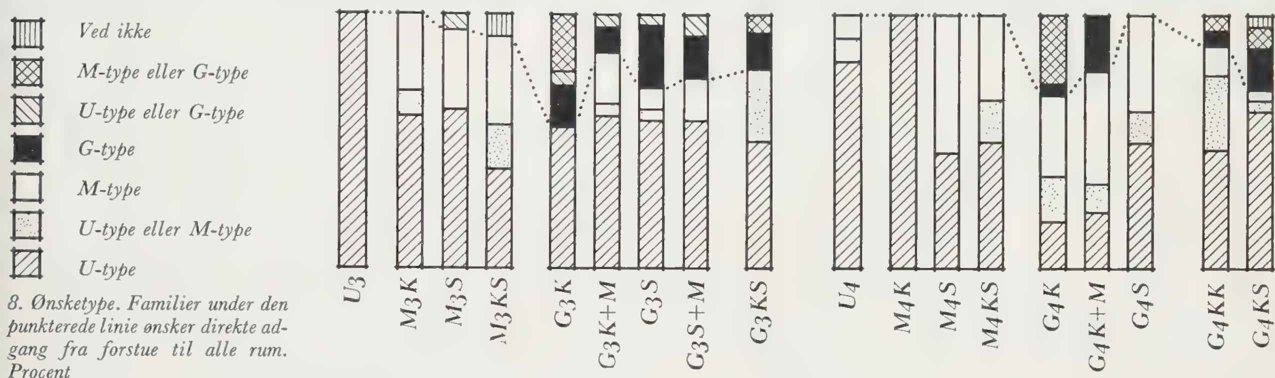
4. Andel af forældre, der sover i opholdsstue. Procent

5. Familiernes vurdering af gennemgang til børnerum. Procent. Skraveret: utilfredshed med gennemgang

6. Tendensen til at forældre sover i indirekte tilgængelige rum. G-typer.

7. Familiernes vurdering af indirekte tilgængelige rum. G-typer. Procent

8. Ønsketype. Familier under den punkterede linie ønsker direkte adgang fra forstue til alle rum. Procent

Beboernes *vurdering af det/de indirekte tilgængelige rum i G-typer* fremgår af figur 7. I 3-rumstyper med eet indirekte tilgængeligt rum er 29 pct. tilfreds, 59 pct. utilfreds og 12 pct. både/og. Hele 29 pct. synes således at være tilfreds eller i hvert fald velvilligt neutrale; man kan imidlertid desværre ikke ved hjælp af materialet fastslå, om denne tilfredshed ikke oftest skyldes det forhold, at opholdsstuen er for lille til helt at kunne opfylde sin mission, hvad der brugsmæssigt medfører konsekvenser, som det ganske naturligt falder mange beboere vanskeligt at overse og vurdere. Den almindelige familie er af G-typens udformning på forhånd tvunget til at afskrive ønsket om at adskille børn efter køn og søger da at få det bedst mulige ud af de foreliggende forhold. På baggrund af denne realistiske tankegang træder typens sekundære fortrin imidlertid ofte frem som var de primære; men hele dette komplicerede forhold er naturligvis svært at udrede. En dør gør det jo muligt at anvende det indirekte tilgængelige rum både som forældrerum og som spisestue, og døren ligesom bidrager til at udvide den for lille opholdsstue; man er da – specielt i G-typer, hvor døren er erstattet af den berømte „bue" eller „hvælving", og hvor de to stuer således må opfattes som eet rum – ofte modstander af dør fra mere end det ene af rummene til forstue af hensyn til de sparsomme møbleringsmuligheder. En del forældre i disse typer fremhæver det for ægteparrets privatliv behagelige i, at deres soverum ligger „lidt for sig selv". Som det var at vente, er det dog kun et ringe antal beboere, der kommer direkte ind på dette problem.

I 3-rumsboliger med to indirekte tilgængelige rum er 7 pct. tilfreds, 86 pct. utilfreds og 7 pct. både/og.

I 3-rumsboliger med gennemgang til eet rum udtaler 98 pct. af familierne deres tilfredshed med det isolerede rums beliggenhed.

Diagrammet figur 8 viser de typegrupper, der ifølge materialet synes at passe familierne bedst (der bortses her fra ønsker om et større antal rum). 83 pct. af familierne i 3-rumstyperne og 85 pct. af familierne i 4-rumstyperne ønsker en bolig, hvor der er adgang fra forstue til alle rum. I 3-rumsafdelingen ønskes U-type af 62 pct., M-type (eller U-type) af 22 pct. og G-type af 9 pct. I 4-rumsafdelingen er de tilsvarende tal 51, 34 og 7. Det er bemærkelsesværdigt, at ønsket om gennemgangstype næsten udelukkende optræder i typer med gennemgang.

I tidligere artikler her i bladet er fremhævet familiens ønske om *frihed* i forholdet til sin bolig, om frihed til at indrette sig på den måde, der i hver enkelt tilfælde og på hvert enkelt alderstrin synes den bedst: familien ønsker en bolig, der er flexibel i brug. Undersøgelsens arbejdsresultater synes at bekræfte påstanden om, at der består en alvorlig konflikt mellem den danske families relativt særdeles høje boligkultur og de almindeligt anvendte udformningsprincipper.

Edoardo Gellner, feriehus i bjergene, Cortina. Det store, romantiske ildsted i rustikke omgivelser

Åbne kaminer

Camini d'oggi, redaktion Roberto Aloi. Ulrico Hoepli's forlag. Milano. Størrelse 22×28 cm, 290 sider, 378 illustrationer hvoraf 18 i farver, udg. i 1957. Pris L. 6500. Tilsendt af forlaget.

Her er eksempler fra hele verden på moderne åbne ildsteder i stor mængde, spækket med en rigdom af fantasi og opfindsomhed, som man glæder sig meget over. Endvidere eksempler på prefabrikerede pladejernspejse såvel til indendørs som til udvendigt brug, enkelte løsninger på ildbukke, pejsesæt, skærme og brændekurve, og naturligvis findes også de sædvanlige skemaer over skorstensdimensioner og ildstedets størrelsesforhold, spjældstørrelse og skorstenshøjder. Der indledes med en historisk redegørelse, som kun optager bogens første 50 sider, resten er vor tid på godt og ondt, mest ærlig kunstnerisk stræben. Dog er to tendenser tydelige, nemlig en „firkantisme", der under dække af begreber som rationalisering og industrialisering også herhjemme har opnået velpolerede og fremfor alt vel fotograferede resultater, og i modsætning hertil de mere „barokke" indfald med grovere materialeeksperimenter, som finder deres naturlige plads i bjerghytter og djærvt formede opholdsrum i nær tilknytning til terrainet.

Man kunne måske sige, at det er med pejse som med piger, de kan ikke beskrives, men må ses – ihvert fald, men det kan heller ikke blive til nogen anmeldelse, hvis der ikke skrives lidt, betragt derfor kun disse linier som en anledning til at fæste nogle „pin up" billeder på de blanke sider.

Medens det åbne ildsted i gotik og renaissance står med vangerne eller søjlerne plantet på gulvet og bærende en overbygning som et gravepitafium, er nutidens pejs fjernt fra tyngdelovens pedantiske forklaring. Meget ofte udføres den i dag som et ornament på muren eller som et i luften svævende element, i det sidste tilfælde understreges formen stærkt og den stiller derfor større kunstneriske krav end den indbyggede, der på sin side lettere glider ind i bygherrens møblering.

Yderpunkterne er således en tragt, der åbner sig over det fritstående eller udkragede ildsted, og det indbyggede „ildkabinet", evt. forsynet med aflukkelige døre, til diskret afbenyttelse.

Disse to typer har udviklet sig hastigt i løbet af en halv snes år og dyrkes øjensynligt særlig ivrigt af arkitekterne i Milano. Vil man undgå at lade bygherren og hans familie ende i en røgvarebutik, er det sikkert klogt at lade den frithængende forsyne med en mekanisk røgsuger, da ildstedet jo er ganske uden afskærmning, og træk fra vinduer og døre let får frit spil med flammerne.

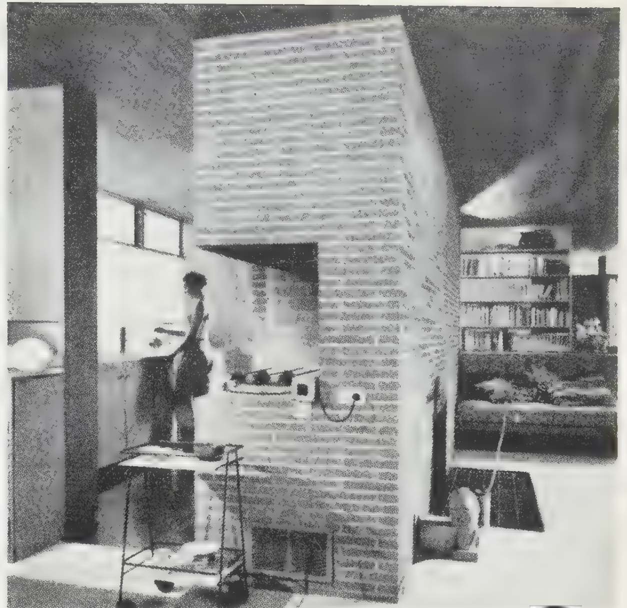
Ved de opløste plantyper finder man ofte sammenbyggede elementer af en eller flere pejse, af grill, brænderum og lign. som kan danne en skærm mellem køkken, opholds- og spiserum. Denne form for ildsted er ældgammel, vi kender den jo bl. a. fra Hallandsgården i Frilandsmuseet ved Sorgenfri, og der er næppe tvivl om, at det intime begreb, der hedder „hjemmets arne", stammer fra disse hyggelige indretninger.

Både den nedarvede form og de to førnævnte ydertyper indfører et element med et eller flere materialer, der kræver en kunstnerisk bearbejdelse, for at rummets opbygning kan udgøre et hele, subsidiært kan adskilles bevidst i flere dele. Det er ikke nogen let opgave at klare denne drilske indretning – teknikken skal man kende i forvejen, ellers går det galt.

Kontrasterne kan også være så store, at samspillet på forhånd er dømt til at blive mislykket. Cubamahogni og jordfødte danske mursten er fremmede overfor hinanden, og en pejs indbygget i en „klippevæg" passer bedst til tilhuggede møbler.

John C. Campbell og Worley K. Wong, San Francisco. Den lille pejs indbygget i væggen – som et fjernsynsapparat

Richard Neutra; eenfamiliehus i Los Angeles. Den store skorstensvæg mellem køkken og opholdsstue. Pejs mod opholdsstuen og grill mod køkkenet

Til pejse domineret af glatte materialer, som dekoreret keramik, glas, stifter, emaillerede plader eller blanke kobberrør, passer nutidens lette møbler med de farvemættede betræk, og det er naturligt at understrege denne overensstemmelse i en velkomponeret helhed, f. eks. ved en indbygget siddeplads ved eller omkring pejsen, eller samle hele arrangementet i en forsænket del af rummet.

Kigger man lidt mere indgående på de enkelte ting, glæder man sig over den poetiske kamin fra det XIII. årh. fra Castello della Manta, hvor hele troubadour-ånden slår igennem – og man forundres over en fransk kamin, hvorover der ligeledes er udført en vægdekoration. Denne af Bernard Buffet, minder nærmest om en udsendelse fra den sociale brevkasse.

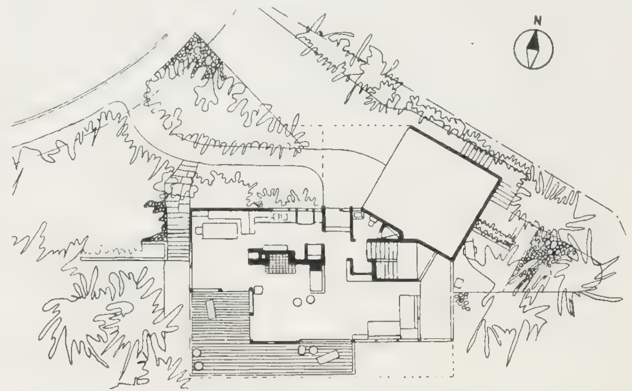
Danmark er repræsenteret ved holdene Eva og Nils Koppel samt Peter Hvidt og O. Mølgaard Nielsen. I begge eksempler er pejsen sådan placeret, at gode møbleringsmuligheder er tilstede.

Der er flere svenskere, blandt hvilke Ralph Erskine beslaglægger 8 sider. Han elsker øjensynlig dette speciale, og han sysler med forskellige arrangementer med rør, lemme m. v. for at forøge varmeafgivelsen og anvendelsesmulighederne. (I denne forbindelse kan jeg henlede opmærksomheden på den lille svenske bog „Öppna spisar" udg. af Hem i Sverige 1950, pris 6,50 sv. kr. og Ebbe Kornerups artikel om „Pejsen" i „Håndbogen for byggefagene", bind 2, 1953).

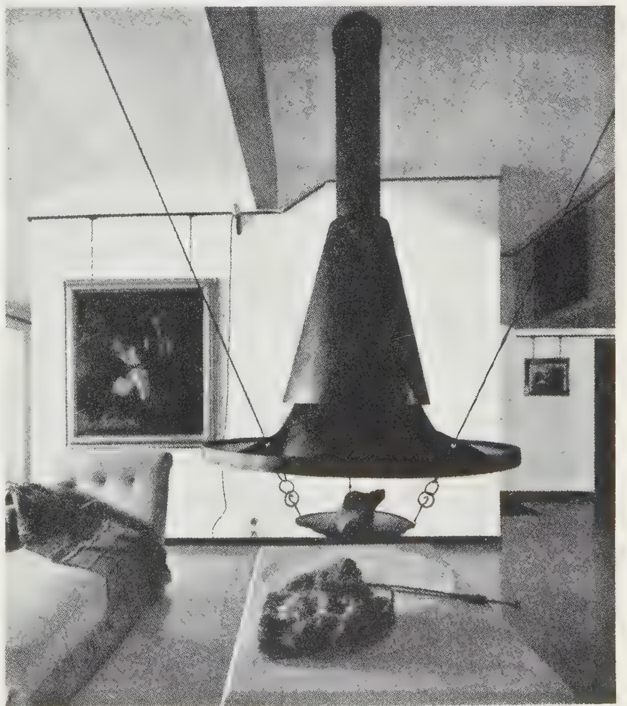
Bogens utallige andre eksempler kan man dårligt komme nærmere ind på, men det overvejende indslag kommer fra Milanos arkitekter, der synes at være besjælet af en særlig elegance og opfindsomhed.

Bogen er veludstyret og smukt trykt, og den vil være en stor inspirationskilde for alle, der beskæftiger sig med disse overflødige, og derfor ofte højst nødvendige indretninger.

Valley

Richard Neutra; eenfamiliehus i Los Angeles

Franco Albini, Milano. Frithængende pejs med grill

Emil Nolde – udstillingen på Charlottenborg

Denne udstilling åbenbarede for os en dyrkelse af farven i en grad vi ikke er vant til, og også den dokumenterede, at maleriet er en væsentlig inspirationskilde, der ikke vil udtørre, selv om den tekniske billedproduktion er større end nogensinde.

At dansk kunstliv ikke forlængst har opdaget og accepteret ham er beklageligt, vi har haft noget til gode – og nu får vi det næsten på een gang – det er meget.

For nylig så jeg i et amerikansk kunstkatalog Emil Nolde betegnet som dansk maler, men trods dansk indfødsret er dette jo ikke rigtigt. Emil Nolde tilhører det tyske kunstliv. At han har haft vanskelighed ved at blive optaget her er forklarligt, han fortsætter jo kurven på det punkt, hvor *Grønningen* gik ned – uhjælpeligt og for stedse.

Selv den til tider voldsomme farveudladning afslører ikke et groft temperament, men understreger at Nolde har været en meget sammensat og rig kunstnerpersonlighed. Han driver farven op til det yderste ved en overmåde nænsom penselføring. Han lister farverne ind på plads, således at billederne ikke alene bliver rige på kontraster, men også på en overmåde forfinet nuancerigdom.

Dansk tradition kræver små skridt. Den linie, der f. eks. fører fra Hans Smith, over L. A. Ring og Fynboerne, og gennem den intime naturtilknytning føres videre af Jens Søndergaard og Niels Lergaard, assisteret af sociale kunstnere som Jens Birkholm og Peder Larsen og som vore kunstneriske politikere nu har kronet med folkepensionen, kunne ikke tåle en så stærk omgang med den internationale, kunstneriske sandhed.

Figurer mellem blomster. Tønder Kunstmuseum

I det ganske usædvanligt gode katalog skriver museumsinspektør Lars Rostrup Boyesen: Når man herhjemme betragter Noldes maleri som en typisk eksponent for tysk kunst, bytter man nok i nogen grad om på årsag og virkning. Nolde har ganske simpelt i højere grad end man almindeligvis forestiller sig, været medvirkende til at forme det begreb, der for omverdenen står som moderne tysk kunst. Så meget at en betydelig tysk kunsthistoriker i 1921 kunne skrive: In seinen Händen liegt auch heute noch das Schicksal der deutschen Kunst . . .

Nolde blev ikke draget ind på den intellektuelle hovedvej, der starter med Cezanne og ender med Kandinsky, men fulgte den expressive slyngning, der opstår som et orientalsk indslag i fransk kunst, og går over van Gogh, Toulouse-Lautrec, James Ensor og Edvard Munch, men han følger på en større rejse i 1913–14 vejen tilbage (Rusland, Sibirien, Korea, Japan, Kina, New Guinea, Java, Birma) hvilket medfører en nedbrydning af den expressionistiske kompositionsform, og en forstærket spænding bag udtrykket. Han når frem til den „primitivitet“ der fast og eentydigt forenkler begreberne til budskaber og gør malerierne til monumenter af lidenskab.

Han har holdt af sine emner og kærtegnet dem med sin pensel. Blomsterne udstyres med ædle menneskelige egenskaber, hvide liljer står i himmelsk renhed. Solsikker findes af alle slags. Et sted indordner de sig under de hvide liljers førerskab, et andet viser dem som roterende sole, levende og dynamiske, og i et tredie (fra 1943) står de udsat for en ubarmhjertig vind, så trøstesløse som månekratere.

Figurbillederne er talrige. Der er et mindre billede med to kvinder, den ene med rød parasolhat og sort hår, ansigtets skygger er violette, bag hende dukker en guldhåret pige frem. Farverne er fortættede og hede. Billedet fortæller om nutid og fremtid.

Smuk er treklangen i „Gammel fyrste“ (1913), hvor bevægelsen kommer fra krigeren i forgrunden og arbejder sig gennem alle de 3 skikkelser, for at løbe ud i det store sværd, – og en modsætning har vi hertil i „Den store gartner“ (1940) hvor farvens frigørelse i den fabulerende form når et højdepunkt, en prøvesten for tvivlende.

Hans selvportræt (1947) står fornemt i en dirrende atmosfære, søgende, menneskelig, den blå jakke som en overjordisk kappe. Hvordan hans store pensel i det hele taget har formået at gengive det utrolige spil i ansigtet er næsten uforklarligt, men man skal tilbage til Renoir for at finde så præcist opdyrkede lærredsudsnit. Man kan fryde sig herover i timevis.

Også det store billede „Judas hos ypperstepræsterne“ er bemærkelsesværdigt, han har både elsket og hadet

Solsikker i stormvejr, 1943

disse typer, hvis cadmiumgule turbaner lyser over de barkede brune ansigter med skæve øjne og yppig hårvækst.

Et typisk træk i mange af opstillingerne er anvendelse af småfigurer han har samlet, mange fra sin store rejse, men også nogle af hans egne træskærerarbejder er med. Undertiden overdimensionerede, akkurat som Vilhelm Lundstrøm anvendte sit lille dukke-vaskestel.

Morsomt er det også at iagttage tidens præg på billederne, det kan være bestemte farver eller særlige situationer, og et par af billederne som f. eks. „Palmer ved havet" (1914) og „Thora" (1921) synes tydeligt nok skabt under indflydelse af Gauguin og Munch.

Imidlertid må man, under indtryk af de seneste N.A.T.O.-konferencer, betegne Emil Nolde som en suveræn stormagt, som vi ikke foreløbig bliver kvit. Under alle omstændigheder har hans arbejder banet vej for en bredere forståelse af de kunstnere, som her i landet arbejder på basis af fantasien.

Ved udgangen var i et skab ophængt et par tyske breve, og det er nødvendigt at bringe det ene:

Brev fra præsidenten for rigskammeret
for bildende kunst
til Emil Nolde. *Berlin d. 23. august 1943.*

I anledning af den mig af føreren pålagte udskillelse af værker af degenereret kunst i museerne, bør alene af Dem 1052 værker beslaglægges. En del af disse værker var med på udstillingerne „Entartede kunst" i München, Dortmund og Berlin.

Af disse omstændigheder vil De kunne indse, at Deres arbejder ikke opfylder de krav, der siden 1933 har været stillet til kunstværker af alle bildende kunstnere i Tyskland – indbefattet de i riget værende kunstnere af fremmed nationalitet.

De herfor gældende og af føreren år efter år i hans programtaler ved åbning af „Grosse deutsche Kunstausstellungen" i München klart og tydeligt opstillede retningslinier for fremtidig kunstnerisk holdning og målene for den kulturelle fremgang, vi skylder folk og rige, burde også være Dem bekendt.

Som gennemsynet af Deres originale værker fra den sidste tid har vist, står De alligevel fjernt fra denne kulturtanke og svarer som tidligere nævnt ikke til de forudsætninger, der er nødvendige for Deres kunstneriske virksomhed her i riget, og dermed for medlemskab i kammeret.

På grundlag af § 10 i den første gennemførelsesforordning i rigskulturkammerloven af 1.11.1933 udelukker jeg Dem herved fra rigskammeret for bildende kunst på grund af manglende pålidelighed og forbyder Dem med øjeblikkelig virkning enhver erhvervsmæssig – også som bierhverv – virksomhed på de bildende kunsters område.

Den på Deres navn lydende medlemsbog M 2603 i kammeret er ugyldig – De skal omgående returnere den. *Signeret: Ziegler*

Lige overfor dette enestående dokument fandtes nogle af de herefter i smug malede smålapper, benævnt „ungemalte bilder" hvori han har koncentreret hele sin styrke. Aldrig har man set så stor kunst i dette format. En yderligere omtale heraf og af udstillingens grafik, ligger desværre udenfor rammerne af denne artikel.

Udstillingen er en betydningsfuld og skelsættende begivenhed i Danmark. Der er grund til at takke de mænd, der står bag den, først og fremmest museumsinspektør Lars Rostrup Boyesen, og der er grund til at alle, der skal syd på, lægger vejen om ad Seebüll for i Nolde-samlingen der at uddybe kendskabet til denne store kunstner. **R. Dahlmann Olsen**

Den store gartner, 1940

Indlæg

Om den uheldige kronik

Fra stadsbygmester Svend Møller har redaktionen modtaget nedenstående indlæg:

Under overskriften „Uheldig Kronik" har NB i forrige nummer af „Arkitekten" fremsat en række kritiske bemærkninger til en af arkitekt Louis Ottesen forfattet kronik, som har været offentliggjort i „Politiken", og i de afsluttende linier rejst spørgsmål om, hvorvidt Ottesen – der er ansat i Stadsbygmesterens Direktorat – taler på direktoratets vegne, hvilket man kunne få indtryk af ved at læse kronikredaktørens præsentation af forfatteren.

Må jeg i den anledning oplyse, at den omhandlede kronik var mig og iøvrigt alle i direktoratet ansatte ganske ubekendt, indtil den stod i „Politiken", og at Ottesen således ikke taler på direktoratets vegne og iøvrigt ikke med sine betragtninger giver udtryk for meninger eller synspunkter, som direktoratet deler.

Svend Møller

Fra arkitekt Louis Ottesen, hvis dagbladskronik blev omtalt i en redaktionel kommentar i Arkitekten nr. 11, har vi modtaget nedenstående indlæg:

„Uheldig kronik" – eller var der bid?

Det er rart at høre andres meninger – særlig når de fremsættes på en værdig og saglig måde.

Men den alvidende Mr. *Nobody*'s belærende indlæg kan kun betragtes som et mislykket forsøg på „at benægte fakta".

Det vil blive svært at overbevise de byggende om tilstedeværelsen af en idealtilstand, og det ville gavne samfundet, om der anvendtes lidt mere fornuft og flere økonomiske overvejelser ved fastlæggelsen af de ofte overdrevne krav, der på mange områder i dag stilles til byggeriet. Jeg må indrømme, at selv jeg har hørt om det betydelige og omfattende arbejde, der fra mange sider gøres for at forbedre forholdene, men jeg må dog tilføje, at man i alt for mange tilfælde er hildet i fordomme af fagmæssig art eller usaglige, personlige hensyn. „Sådan har vi altid gjort" – er et udtryk, der anvendes alt for ofte, men det fremmer ikke udviklingen.

Til slut skal jeg blot oplyse, at kronikken „Byggelovskrav og samfundsøkonomi" er et udtryk for min personlige mening.

Men jeg må dog bedrøve Mr. *Nobody* med, at der også er andre, der deler mit ønske om en forenkling af de byggelovsmæssige faktorer i byggeriet – og jeg tror slet ikke, at muligheden for en ændring ligger så langt ude i fremtiden.

Louis Ottesen

Selvfølgelig burde den redaktionelle kommentar ikke være skrevet under mærke. Det beklager jeg.

At bygningslovgivningen trænger til en ajour-føring er en ganske uoriginal betragtning. Den har forlængst vundet bred tilslutning. Når Louis Ottesen nu bekender, at han har hørt om de igangværende revisionsarbejder, har han altså skrevet mod bedre vidende. For det fremgik overhovedet ikke af kronikken, at der netop for tiden fra alle sider ydes støtte til en modernisering af byggelove og vedtægter.

Louis Ottesens respekt for dette arbejde og de folk, der er engageret heri fremgår iøvrigt tydeligt af bemærkningen: „– – – at man i alt for mange tilfælde er hildet i fordomme af fagmæssig art eller usaglige personlige hensyn".

Det er en i denne forbindelse helt urimelig vurdering – ikke mindst når man erindrer Louis Ottesens sagligt letfærdige eksempler i kronikken. Ingen vil bestride, at de er udtryk for hans personlige mening. Men når man publicerer sin mangelfulde viden og samtidig bemærker sit tilhørsforhold til et stort bygningsinspektorat, kan man ikke undgå kritik. **Skriver**

Noter

The Woodside County Junior School, Amersham

Fra lektor, civilingeniør Jørgen Petersen har vi i anledning af artiklen i Arkitekten nr. 10 modtaget nedenstående værdifulde supplement:

Det bemærkes i artiklen, at de akustiske problemer har været viet særlig opmærksomhed. Man må derfor undres over, at det ikke er lykkedes at opnå en højere luftlydisolation mellem klasseværelserne end fra 27 til 39 dB. En vægkonstruktion, hvis luftlydisolation ligger inden for det nævnte interval, kan ikke tilsikre en rimelig lydmæssig adskillelse mellem klasseværelser i skoler med varierende undervisningsmetoder.

Statens Byggeforskningsinstitut har fornylig udsendt rapport nr. 23: „Akustiske problemer i skolebygninger". Rapporten er resultatet af de undersøgelser som Lydteknisk Laboratorium har foretaget af de akustiske forhold i skoler. Det fremgår af rapporten, at man mellem klasseværelser bør anvende skillevægge, hvis lydisolationsevne mindst svarer til lydisolationen af en 1/1 stens mur, hvilket vil sige omkring 50 dB.

Til sammenligning kan oplyses, at en lydisolation på 33–35 dB er det, som normalt opnås mellem rum, der er adskilt med et dobbelt bræddeskillerum med puds.

For fuldstændighedens skyld skal det endelig påpeges, at betingelsen for at opnå en god lydisolation med 1/1 stens mur i een-etages skoler er, at murene føres helt op til taget og ikke afsluttes et eller to skifter over akustikloftet. **Jørgen Petersen**

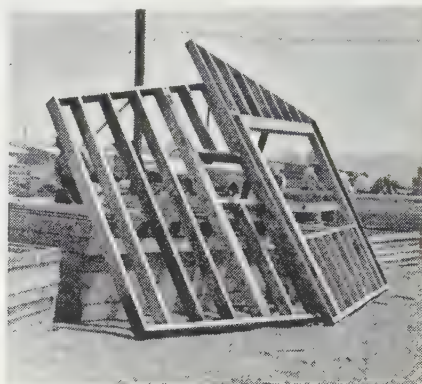
Møblering af prøvehus

Man har fra tid til anden set eksempler på indretning af prøvehuse eller -lejligheder. Ved salg af eenfamiliehuse eller rækkehuse har det stor betydning at køberne ser rummene møbleret.

Det må være af betydning for et godt resultat, at møbleringen kan foretages af en person, der ikke er afhængig af et bestemt firma, men frit vælger møbler og inventar iøvrigt, som passer bedst i hvert enkelt tilfælde. I de rækkehuse Arne Jacobsen har tegnet for A. Jespersen & Søn i Jægersborg, har boligkonsulent Ellen Waade forestået en prøvemøblering. Hun har forsøgt at fremskaffe møbler, tæpper, gardiner m. m. fra forskellige firmaer, idet hun samtidig har tilstræbt en harmonisk sammensætning. Det har imidlertid været vanskeligt at fremskaffe alle de ønskede ting, idet nogle firmaer har stillet sig afvisende når de ikke kunne få hele indretningen. Dette er sikkert årsagen til, at møbleringen virker lidt tynd, selvom de enkelte ting absolut er af fin kvalitet. Trods disse vanskeligheder er det imidlertid lykkedes boligkonsulenten at nå frem til et resultat, der giver indtryk af rummenes møbleringsmuligheder.

Rationaliseret fremstilling af bindingsværk-enheder

Mens tømmer her i landet som hovedregel kun anvendes indenfor husbygningen i ret begrænset omfang, eller til bygninger, der – som sommerhuse – ikke ønskes givet en for permanent karakter, har de tømmerproducerende lande rige muligheder for at videreføre byggetraditioner eller udvikle nye byggemetoder indenfor huse af træ. En bindingsværkkonstruktion, der i sin opbygning og udførelse er langt simplere end de her i landet gængse metoder, har gamle rødder i

Færdige enheder stables ved „samlebåndet". Til glæde for fotografen er t[...] gavlelementer rejst op her

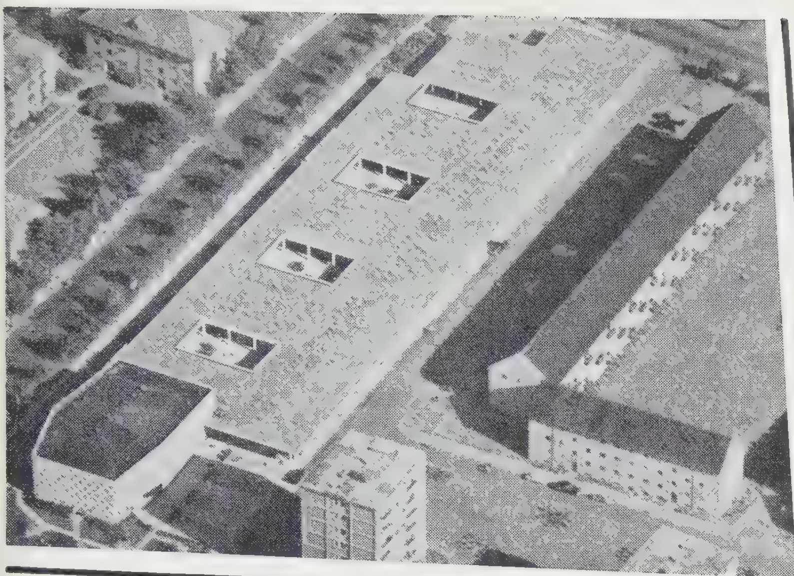
Gaffel-truck'en afhenter en lad[...] ning og kører direkte til det hus, hvor elementerne skal anvendes

En to-etages hustype rejses. Tre mand klare[...] let monteringen af enhederne

Isoleringspladen påsømmes en [...] de lave hustype[...]

KASTRUP MIDTPUNKT – BUTIKSTORVET:
Arkitekt Jean Fehmerling, M.A.A.
Ca. 5.000 m² HOTACO BUILT UP udført for
Højgaard & Schultz A/S

Disse centrumbyggerier har valgt HOTACO tagdækninger:

Kastrup Midtpunkt – Butikstorvet
Buddinge Torv – den krumme bygning
Dragørhjørnet
Gentofteparken
Lyngbyhus
Glostrup sygehus
Virumport
Herlevgaard
Falkonercentret

som **det bedste tag overhovedet!**

Vore serviceingeniører giver gerne vejledning såvel under projektering som på byggeplads

En HOTACO tagdækning rammer altid i centrum...

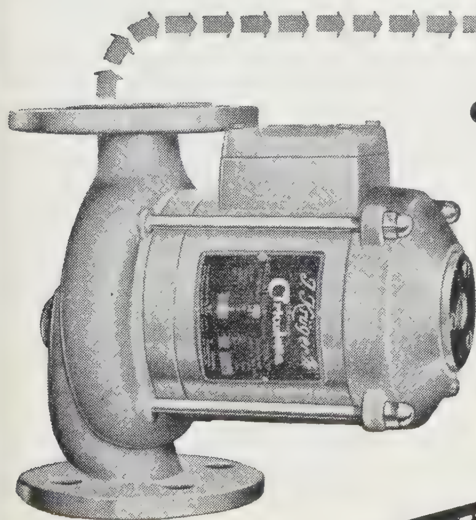
A/s HOTACO

København	Holbæk	Horsens
C. *13.842	*1213	*2 53 33

Gælder det cirkulationspumper!

Det skal være Krügers!

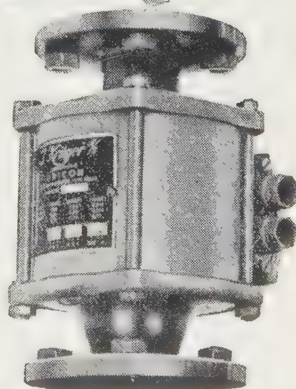
- ✶ Selvsmørende
- ✶ Lydløse og driftssikre
- ✶ Ingen pakdåse
- ✶ Ringe kraftforbrug
- ✶ Tilslutning til 3 × 380 og 1 × 220 volt

Cirkuletta

CIRKULATIONSPUMPERNE

Unicon

- ✶ Anvendes til centralvarme og varmt brugsvand

J. Krüger A/S PUMPEAFDELING

FABRIK OG SALGSKONTOR: STUBMØLLEVEJ 35 . KBH. SV . TLF. VALBY *10 775

USA. Tapning bruges så godt som ikke, søm og sær-lige samlestykker har overtaget denne funktion – træ-dimensionerne er gennemgående også spinklere end det, vi er vant til. (Jfr. Boligministeriets Produktivi-tetsfondsudvalgs pjece nr. 6, i redaktion ved SBI).

50 huse om ugen i amerikansk byggeprogram

Det er klart, at disse simple samlinger kan lette en samlebåndsteknik, når det drejer sig om opførelse af et større antal eenfamiliehuse af ensartede typer. Et amerikansk firma, Cantor & Goldman, har taget kon-sekvensen heraf, og i forbindelse med et byggeprogram, der omfatter 500 eenfamiliehuse – „Fleetwood Park" i New Jersey – rationaliseret arbejdsgangen ved frem-stillingen af husene, der udføres i bindingsværk, så-ledes at det er muligt at færdiggøre 50 huse om ugen med en byggetid på 4 måneder fra støbningen af grun-den, til indflytningen kan finde sted.

Tømrerens gode, gamle profil i ny udformning

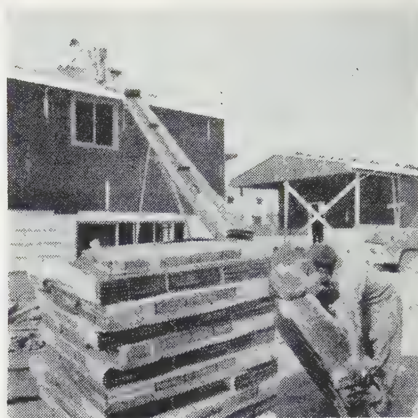
Den organisation, der nødvendigvis må opbygges, og som bl. a. omfatter et savværk på selve byggepladsen, er naturligvis betinget af et tilstrækkeligt antal huse. Det amerikanske firma sætter selv grænsen nedad til 100 huse, hvori ensartede komponenter kan indgå, selvom det også kan dreje sig om 2–3 typer. Lignende erfaringer med hensyn til antallet af huse, der er nød-vendige, for at en industrialiseret fremstilling på byg-gepladsen kan betale sig, er også gjort her i landet.

Mens ved den traditionelle fremgangsmåde alle stol-per, remme, løsholter etc. skæres i længde, for siden at blive samlet ved det enkelte hus, organiserer man i „Fleetwood Park" løsningen af puslespillet med de mange stykker tømmer på den fælles afbindingsplads. Ydervægge og skillevægge består ikke af så og så mange stykker tømmer og planker, men af et reduceret antal enheder. Disse enheder er grundlaget for samlebånds-teknikken. Hele bindingsværkkonstruktionen er under projekteringen delt op i enheder, der er af en sådan størrelse, at de let kan bakses af et par mand og let transporteres fra samlested til byggeplads, enten pr. lastbil eller med gaffeltruck.

Indledningsvis opbygges på afbindingspladsen et eksemplar af hver enhed, og ovenpå denne samles de andre enheder. Til de tre hustyper i „Fleetwood Park" arbejder man med ialt 30 enheder.

„Modern times –"

Savskæreriet arbejder med enheder på ti. Når alle delene til ti identiske enheder er skåret op, stables de og transporteres af en gaffel-truck til den tidligere færdiggjorte model af samme type. Tømrernes opgave er nu kun at anbringe de tilskårede stykker over den tilsvarende komponent på modellen og foretage sam-mensømningen. 50 tømrere er beskæftigede, og hver mand har sin lille del at udføre på samlingen af en-heden. På lastbiler eller trucks føres enhederne til byggepladsen, hvor andre modtager dem og tager fat

Tagbeklædningen – „shingles“ – føres med transporter op på taget

Den udvendige beklæding påsømmes på klink. Læg mærke til stilladset, der ved hjælp af bevægelige knægte kan bevæges op eller ned

på opstillingen. Bjælkelag og fodrem anbringes først, så følger i hurtig rækkefølge ydervægs- og skillerumsenheder, spær og tagbeklædning.

Denne sidste, der består af de også herhjemme kendte „shingles“, der af trucks afleveres i afpassede bundter ved hvert enkelt hus for derefter pr. transportør at blive ført op på taget. Straks efter opstilling af ydervægsenhederne og isætning af døre og vinduer, påsømmes isoleringsplader, der også er bragt til bygningen i netop det nødvendige kvantum, og anbringelse af den udvendige, endelige beklædning fortsætter umiddelbart. Denne beklædning består af en type asbest-cement plader, ca. 1 m lange og ca. 30 cm brede, der sømmes på klink. „Colonial Style . . .“.

De øvrige fag følger naturligvis lige i hælene på tømrerne, og man mener at have gjort den erfaring, at det hurtige tempo med opstillingen af huset, også smitter af på udførelsen af f. eks. installationer.

„Fleetwood Park“-husene indeholder foruden opholdsstue, køkken, baderum m.v. 3 eller 4 soveværelser/kamre og sælges for ca. $ 14.400 til $ 15.600. Det kan lyde af meget i danske penge, men købekraften taget i betragtning, får amerikaneren et veludstyret moderne hus for, hvad der hos os vel ville svare til mellem kr. 50.000 og kr. 55.000.

SBI-TI

Ny udgave af bogen om Arne Jacobsen

Indholdet i denne ny udgave af bogen om Arne Jacobsen er udvidet med mange eksempler på arkitektens seneste arbejder, således at bogen nu er ført a jour og giver et godt overblik over Arne Jacobsens virksomhed fra 1958 til i dag.
Bogen om Arne Jacobsen er redigeret af arkitekt Johan Pedersen og udsendes af Arkitektens Forlag, Bredgade 66, København K.
Bogen er nu på 119 sider og koster indbundet kr. 32,–.

fabrik i Ålborg

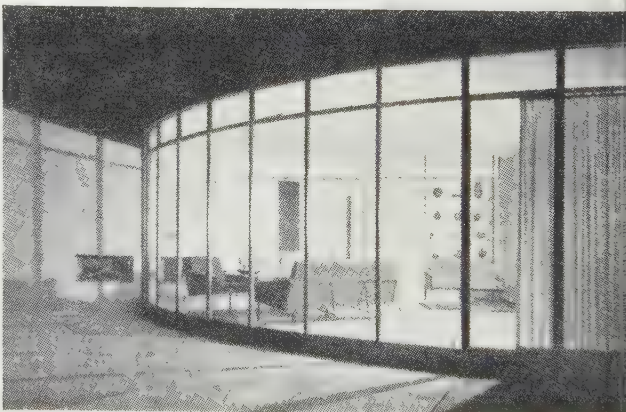

trappe i Rødovre rådhus

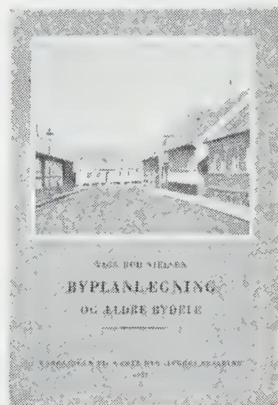
dørgreb

hus på Sjællands Odde

Meddelelse fra
ARKITEKTENS FORLAG

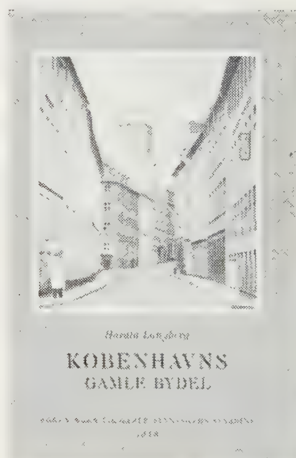
Kontor: Bredgade 66, København K.
Tlf.: Minerva 1290.
Åben: Dagligt kl. 9–17 og lørdage kl. 9–13.

Byplanlægning og ældre bydele

Af Vagn Rud Nielsen
Udgivet af „Foreningen til gamle Bygningers Bevaring".

Redegørelse for den ældre bebyggelses stilling i byplanlægningen og dens sikring ved hjælp af byplan- og bygningslovgivningen. Gennemgang af mange eksempler fra danske provinsbyer.
48 sider, 28 illustrationer. Pris kr. 9,50. Fås i boghandelen og fra Arkitektens Forlag.

Københavns gamle bydel

Af Harald Langberg
Udgivet af „Foreningen til gamle Bygningers Bevaring".

Et varmt forsvar for bevaring og restaurering af bygningerne i de ældste bydele. Det betegnes som vanvid at tilintetgøre disse boliger, fordi de er snavsede, forkert malede eller tåbeligt møblerede. Mange smukke gengivelser af gadebilleder og dygtigt gennemførte restaureringer.
42 sider, 30 illustrationer. Pris kr. 8,–. Fås i boghandelen og fra Arkitektens Forlag,

Meddelelser fra
DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND
Bredgade 66, København K.
Telefon *Minerva 1290

Adresseforandringer

Arkitekt Helmer Jacobsen, *bolig* fra Trygsvej 10, Åbyhøj til Trygsvej 12, Åbyhøj, telefon Århus 5 82 45.
Arkitekt Per Kyed, *bolig* Bystævnevej 23, postdistrikt skal være Bolbro og ikke Odense.
Arkitekt Per Lassen, *bolig* fra Lille Strandvej 12 C, til Skovriderstien 6, Virum.
Arkitekt Jørgen Thye-Andersen, *bolig* Hellerupvej 22, Hellerup – navnet ændret til Jørgen Thye.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Tidsskrifter modtaget indtil 15. maj 1958

Deutsche Bauzeitzeitschçift 4/1958
Teater i Köln, arkitekt: Dr. Ing. E. h. Wilhelm Riphahn, Köln. Den store teaterbygning vises med planer af alle etager samt snit, detaljer og fotografier. Byhal (mødelokaler, restauration m. m.) i Nürtingen, arkitekt: Alfred Kicherer, Stuttgart. Garagehus i Kassel, arkitekt Paul Bode. Garagehus i Augsburg, arkitekt: Dipl. ing. Gerd Wiegand. Der Albaufstieg der Autobahn (bjergopkørsel), Dr.-ing. W. Leins. Desuden vises 4 forskellige eenfamiliehuse, heriblandt et af Eva og Nils Koppel og endelig forskellige møbler og andre brugsgenstande.

Havekunst 2/1958
Knud Christensen: Have på Mors. Max Brüel og Sven Hansen: Hillerød kirkegård og Skansebakke. Walter Bauer: Ny kyrkogård i Umeå. I anledning af konkurrencen i Herlev: Formkomplekser? af Arne Levin. Formkompleks? – ja, selvfølgelig, af Erik Mygind. Mellem Tivoli og rådhuset (parkeringspladsen) af Agnete Mygind. Anmeldelse af den tyske bog „Kinderspielplätze".

Form 1/1958
Kort om nyårskort. Paul Reilly: Solisten och serien. Miljögestaltning på avvägar I. Odd Brochmann: Den onde verden. Japansk form. Dag Widman: Mot vidgade insatser. Miljögestaltning på avvägar II. Miljögestaltning på

avvägar III. Bo i dag, en boganmeldelse af Barbro Wiström. Willy Maria Lundberg og Elisa Steenberg: Turist på Triennalen.

Form 2/1958
Leder: Från helhet till detalj. Cyril Morrow: Form för världshaven (om skibsbygning). Åke H. Huldt: Komfort och konsekvens ombord (om indretningen af et nyt last- og passagerskib). Tomaso Maldonado: Vetenskap, teknik, form (Maldonado er en af lederne af Hochschule für Gestaltung i Ulm). Gunnar Jonsson: Elev i Ulm. Konstindustrin snöplog på exportmarknaden. Lugn utveckling på möbelmarknaden. Göran Axel-Nilsson: De tre på Aschebergsgatan (tre kunsthåndværkere).

Plan 1/1958
Regionsplanen för Stockholmstrakten. H. de Shàrengrad: Vackert och fult i svensk stadsbyggnad. H. Bosaeus: Uppsala sityområdes regionala inflytande, avgränsning och framtida storlek. Stadsplantävling om bostadsområde i Eskilstuna. F. Larsson: Strukturomvandlingen i jordbruket under 1950talet. M. Kullgren: „Brobyggnadskonstens förfall“.

Plan 2/1958
Slopa 50 pct.-regeln. Uppsala gångstad – slutdiskussion: Inlägg av G. Bohman, S. Nordqvist, P. O. Lefvert og E. Tobé. I. Jonsson: Är höghuset modevara eller nödvändighetsartikel? G. Åsvärn: Småstad i storstad.

Werk 2/1958
Dette hæftes hovedemne er *arkitekturens og kunstens situation*. Redaktøren Benedikt Huber skriver om arkitekturkritikkens opgaver og muligheder, og der gengives et foredrag af Alfred Roth om indhold og form. Derudover bringes et afsnit fra Gyorgy Kepes' bog "The New Landscape in Art and Science". Desuden vises laboratorier og administrationsbygning for CERN, Centre européen de la recherche nucléaire, Geneve. En artikel af Henry van de Velde: Det nye: Hvorfor altid nyt? Eksempler på træsamlinger. En artikel om maleri og skulptur. Yderligere en artikel af Karl Gerstner: Kunst siden Mondrian, med farvegengivelser af arbejder af Camille Graeser og Richard P. Lohse.

Werk 3/1958
Hæftets hovedemne: Bygninger for industrien, med schweiziske, tysk, italienske og finske eksempler.

Werk 4/1958
Hæftets hovedemne er *Byggeri i Israel.* Som eksempler vises: By- og egnsplanlægning i Israel, administrationsbygning i Tel-Aviv, kulturcenter i Tel-Aviv, universitetsbyen i Jerusalem, auditorium i Rechovoth, hospitaler i Kfar Saba og Rechovoth, sportsinstitut i Tel-Aviv og friluftsbad i Tel-Aviv samt synagogen i universitet i Jerusalem.

STILLING SØGES

Ung kvindelig engelsk arkitekt, alsidig uddannet på London tegnestue, søger stilling på arkitekttegnestue i København fra august. Billet mrk. 940 til *Arkitekten*, Bredgade 66, K.

Yngre arkitekt M.A.A., alsidig uddannet og med særligt kendskab til skolebyggeri søger beskæftigelse ved planlægning, research el. lign. Billet mrk. 941 til *Arkitekten*, Bredgade 66, K.

STILLING TILBYDES

Arkitekt. Til projektering af hospitalsbyggeri o. l. søger erfaren og selvstændigt arbejdende medarbejder med afgangseksamen fra akademiet. Skriftlig henvendelse med referencer. *Poul Clausen*, arkitekt M.A.A. Rosenvængets Sideallé 3, København Ø.

DUPLIKERING

Byggebeskrivelser, referater og renskrivning af statiske beregninger. Duplikeringsbureauet **Dania,** Central 6717.

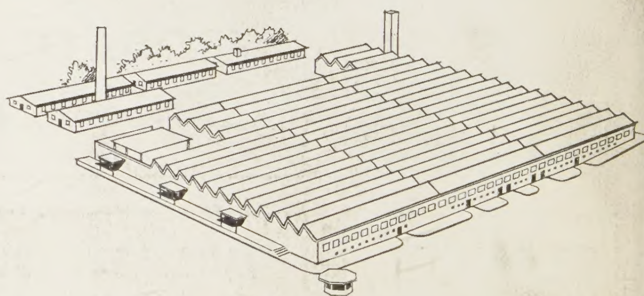
-da klinger i muld
det gamle guld...

Fra en plet jord på Als har der i løbet af et kvart århundrede rejst sig en virksomhed, der i dag omspænder hele jordkloden - fra den ene mand i 1933 til 3000 i dag - fra et værksted på 25 kvadratmeter til et fabriksareal på 50.000

- det er **DANFOSS**

Produktionsprogrammet omfatter automatiske kontrolapparater og hermetiske kølekompressorer, hvoraf 80 % eksporteres til 73 lande verden over, - en eksport der alene i jubilæumsåret hjemtager mere end 100 millioner kroner i udenlandsk valuta.
Så mange mennesker brødfødes - og så meget bliver der skabt - på et areal på små 10 tønder land

- det er **DANFOSS** i dag

Danfoss

FABRIK FOR
AUTOMATISKE
KONTROLAPPARATER
NORDBORG

1933—1958

Bianco Lunos Bogtrykkeri, A-S, Kbhvn.